

Cvito FISKOVIĆ

Položaj grada Hvara sagrađenog u morskoj uvali, na prisoju i zaštiti od studenih sjevernih vjetrova, a i od udara vlažnog juga, uvjetovao je zdravlje njegovih stanovnika. Kamene višekatnice poredane na padinama dvaju brijegova bijahu svojim stepenastim nadvisivanjem prozračnije, a položaj mjesta je uvjetovao lagano strujanje zraka tako da je hvarski liječnik Julije Bajamonti, o kojemu ću kasnije opširnije reći nekoliko riječi, tačno primijetio da grad na prvi pogled djeluje zdravo.

Uređenje zdravstvene službe i oprez od zaraza bijahu dobro provedeni već od starine. Dodir s morem, opskrba kuća zdenčima, kanalima za primanje kišnice s krovova, prstenima uz prozore za sušenje oprane odjeće i rublja i sa zidnim umivaonicima od XIV do XIX stoljeća (1), gradnja javnih zdenaca (2) i njihovo čišćenje i skrb da ne presuše (3), briga pojedinaca da se otpadne vode ne zaustavljaju (4), gradnja i popravci ribarnice, mesarnice i klaonice uz more (5), a osobito redovito uzdržavanje plaćenog općinskog liječnika od početka XV stoljeća i ljekarnika, a postojanje od XVII stoljeća i Odbora za zdravstvo (Collegetto alla sanità), koji se osobito brinuo za kretanje brodova, koji su mogli prenositi i zarazu (6), govore mnogo o brizi za zdravlje u Hvaru, kojemu su koristile i javne tjelesne igre održavane na glavnom trgu.

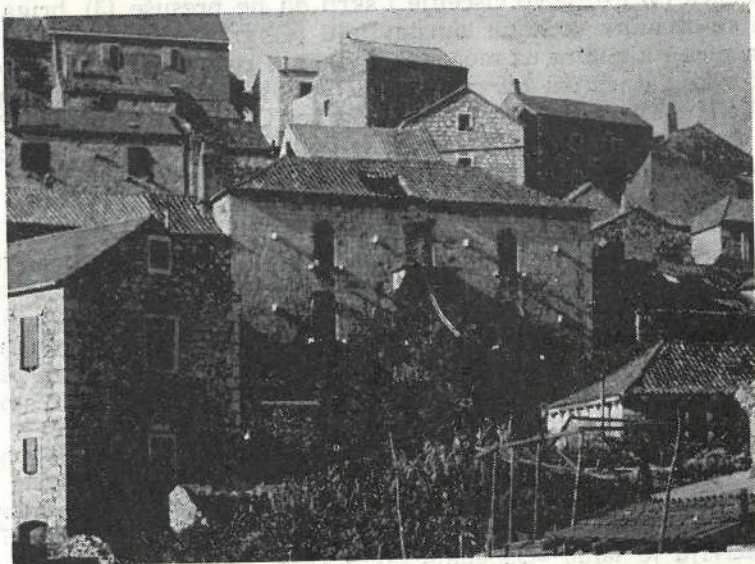
O zdravstvu starijeg doba u Hvaru objavio je nekoliko vijesti Grga Novak, a ovdje se iznosi nekoliko novih podataka nađenih u arhivskim spisima ili rasutih u već poznatoj literaturi, da bi se bar donekle slika o zdravstvu u ovom gradu, koja još ne može biti zaokružena, popunila. Ovdje iznesene činjenice su, dakle samo pojedinosti, koje će pomoći pisanju cjelovite slike zdravstva u Hvaru od kraja XV do kraja XVIII stoljeća.

Ubožnica, u kojoj se vjerojatno liječilo siromašne i bolesne starce, spominje se u Hvaru 1468. i to pod imenom »Hospitale Sanctae Mariae Nuntiatae« (7) vjerojatno po obližnjoj crkvi Blagovjesti koja je spomenuta u prvoj polovici XV stoljeća (8). Nalazila se kraj arsenala i te crkve. U XVI stoljeću nazivlju je samo »Ospedal« (9), a 1624. spominje se i neka »cingana del Ospedal«, koja je možda tu bila dvorkinja, pa je zbog siromaštva pomagala pri manjim radovima na gradnji stolne crkve (10). Godine 1746. spomenut je »signor Marco ospedialier« (11). Po današnjoj predaji »Ospedal« se nalazio u renesansnoj jednokatnici u sjeveroistočnom dijelu obronka na kojemu je zbijeno staro predgrađe tzv. »Burak«. Na nadvratniku glavnih vrata je istaknut renesansni grb sa tri kosa pojasa i bikovskom glavom. Poznato je da grb s tim znacima pripada obitelji Hektorovića i Jakše, ali ga ima na svom grbu iz 1471. i obitelj Grifico (12). Uz

**MOLIMO SARADNIKE I PRETPLATNIKE DA NAM POŠALJU
SVOJE ADRESE I DA NAM NAKNADNO JAVE EVENTUALNE
PROMENE**

grb su urezana slova T i G. pa nam nije jasno da li je to palača obitelji Hektorovića, Jakše ili Tome Grifika koji se spominje u prvoj polovici XVI stoljeća kao primicer i kanonik stolne crkve u Hvaru (13), a palača bi mogla po stilu svoje gradnje biti iz tog vremena. Ali budući da je predaja povezuje uz obitelj Jakša — koja se pisala i Giaxa — mogli bismo smatrati da je to palača te obitelji čiji je član Julije osnovao 1667. ubožništvo u Visu koji je pripadao hvarskoj općini, a Mihoj se isticao u liječničkoj službi. Palača se ističe jedinstvenošću građevinske zamisli, sva je sagrađena u renesansnom stilu koji se ispoljava u okvirima vrata i prozora na čijim se ukrasima, završnom poluluku, profiliranim dovratnicima i doprozornicima s lisnatim poluglavicama ispoljava slog domaćih graditelja i klesara koji su u drugoj polovici XV i prvoj polovici XVI stoljeća bili pod uplivom poznatog renesansnog majstora Nikole Firentinca čija nam je djelatnost poznata u tom vremenu u Trogiru i Šibeniku, pa i u samom Hvaru.

Sred pročelja na drugom katu je balkon na kamenim konzolama, a uz prozore su kameni prstenovi za provlačenje drvene motke na kojoj se sušilo rublje, odjeća i posteljina, a i vješali zastori. Pri dnu prozora su kamene konzole za držanje daske na kojoj se postavljalo cvijeće. Oba motiva su vrlo često vidljiva na prozorima dalmatinskih kuća od XIV do kraja prošlog stoljeća.

Slika 1. — Renesansna kuća zvana »Ošpedal« na južnom dijelu

Veliki razmak između kamenih probušenih prstenova pokazuje da su služili za sušenje odjeće i posteljine više nego za vešanje prozorskih zastora.

Postavši pristanište i zimovalište mletačke mornarice, Hvar je morao imati i svoju vojničku bolnicu koja je služila bolesnim mornarima, kao i vojnicima posade koja je bila u gradu. Prema Novakovu pisanju, ta bol-

nica je sagrađena 1608 (14), ali je zatim gradski knez Jerolim Doná dobio nalog od generalnog kapetana Gulfa da uredi vojničku bolnicu. On je 1618. izvjestio dužda da je pored ostalog izabrao za nju neku poveću kuću i pretvorio je u bolnicu sa slamnjačama na drvenim nogarima, u kojoj se izliječilo mnogo vojnika koji su se vraćali nakon ozdravljenja u vojničku službu. Međutim, iz izvještaja Antonija Barbaroa, generalnog providura Dalmacije i Albanije, mletačkoj vlasti, vojnička bolnica za galijase nije bila sagrađena ni 1621. Iako je on bio izabrao za njenu gradnju dva pogodna mjesta, nedostajalo mu novac da je ostvari, što pokazuje nebrigu Mlečića za taj humani pothvat, iako su i sami bili svijesni da je potrebit (15).

Zna se da je općina hvarska imala svoje liječnike već u prvoj polovici XV stoljeća, a poznati su i uvjeti njihove službe (16). Neću ih stoga ponavljati već iznijeti nekoliko nepoznatih vijesti iz arhivskih spisa ili proširiti i okupiti neke već poznate iz raštrkanih publikacija.

Ne zna se odakle je bio ranarnik Ivan koji se spominje 1517. u Hvaru kao magistar Johannes cyriachus (17), ali Hvar je već tada zbog prijatnog podneblja, živosti svoje luke povezane s kulturnim svijetom, a i bogatstva privlačio iz daljine liječnike, pa se tu 1528. našao i Ivan Krstitelj Francuz (Johannes Baptista Gallus phisicus) (18), a 1536. Helius, fizik iz starog i bogatog grada u Kampanji, Capue (Helius capuanus medicus phisicus) (19) i 1555. Victor Vanetro vjerojatno također sa Apeninskog poluotoka. Ali bilo je već tada i domaćih liječnika; 1561—1563 spominje se doctor artium et medicinae Gabriel, sin hvarskog plemića Gabriela Leporini Zečića, koji je ubilježen u rodoslovno stablo ovog starog roda kao doktor bez nasljednika (20). On je sa svojom braćom posjedovao kuće i zemljišta po Hvaru, na Visu, u Starom Gradu i Vrboskoj. U tom ribarskom selu pripadahu njemu i braći i vinogradi na predjelu zvanom Igralište (21), gdje se već onda, kao i u ostalim dalmatinskim mjestima, igrao rukomet, čiji su tragovi i danas ostali na otoku Hvaru (22). Ne zna se da li je Leporini služio u zavičaju, ali zastalno je pružao pomoć bolesnicima. U Trogiru koji je bio povezan s Hvarom službovao je, koliko se dosada zna, od 1574. do 1576. (23), a brat Nikola mu je u oporuci 1593. ostavio doživotno uživanje nekih svojih imanja (24). U Hvaru je služio sredinom XVI stoljeća liječnik Vincenzo Vanetti iz talijanskog jadranskog grada Pesara, a ne iz Splita (25), ili iz Pize (26), kao što se dosada smatralo. Pri jednom kumstvu u knjizi krštenih u Hvaru on nije, naime, zabilježen kao Pisanus već Pisauensis (27), što znači građanin Pesara koji se i tada nazivao svojim starim imenom Pisaurom.

Doktor filozofije i liječništva Vincenzo Vanetti već je 1554. godine bio zaposlen kao plaćeni općinski fizik u Hvaru, gdje mu se 27. kolovoza rodio nezakoniti sin s nekom Katom Splićankom. Njemu je u ondašnjem humanističkom hvarskom krugu nadjenuto antičko rimsko ime Metel. Iako je bio nezakonit, pri krštenju su mu kumovali Augustin Cindro splitski plemić i kancelar hvarske općine, Benja zadarski plemić i dva trogirski plemića, te Vanettijevi prijatelji i kolege po struci, gradski kirurg Andrija i Ivan sin ljekarnika Frana Gariboldija (28). Sve, da-

kle, ugledni plemići i građani, što je uostalom u slobodoumnom vremenu renesanse, osobito u Hvaru, gdje bijaše tada mnogo nezakonite djece, bilo uobičajeno (29). Ta i Vanettijevi prijatelji pjesnici Hanibal Lucić i Petar Hektorović priznali su svoju nezakonitu djecu. Vanetti je, čini se, u tome bio pošteniji od oba ta plemića. On je oženio Katu Splićanku i s njom imao zakonitu kćer Francicu. (30).

Iz zapisa o krštenju njegova sina Metela doznaje se uz to da je u gradu bio zaposlen i liječnik **Andrija**. Budući da je označeno da je kirurg, mogli bismo pretpostaviti da je Vanetti bio fizik, te da su u Hvaru tada bila dva liječnika. Vanetti se spominje otprilike od 1554. do 1568, što znači da je preko jednog desetljeća liječio u toj živoj i učenoj hvarskoj sredini, u kojoj je, sudeći prema prijateljstvu s Petrom Hektorovićem i Antunom Lucićem, te po kumovanju djeci Berislavića, Bertučevića, Primo-vea i Hektorovića (31) sa ostalim uglednicima, bio cijenjen i voljen, kako će se i iz daljnjega vidjeti.

Najuglednija ličnost onog vremena na Hvaru, Petar Hektorović, povjerio mu je u pismu svoj prisni zanos pri gradnji svog utvrđenog dvorca Tvrđalja (32), u kojemu nije zapostavio ni sanitarni uređaj, a vješto koristio tok voda i njihovo otjecanje u luku. U ribnjaku Tvrđalja dao je saizdati na mjestu gdje voda u nj uvire posebno mjesto za pranje rublja i odjeće. Sve te bunare s kišnicom i živom vodom, te umivaonik on spominje s ponosom u svom poznatom spjevu »Ribanje i ribarsko prigovaranje« objavljenom 1568. u Mlecima, a spjevanom 1556. godine:

*Jednu živu vodu, i drugu i tretu,
š njimi Dragovodu, Dažjevicu petu.
I vodu mu reče sladku, ka odzgara
jednim ždribom teče u ribnjak do mora,
kroz on sud kameni ka tekuć minuje,
gdi družim i meni peru što tribije.*

On je, dakle, uzidao napravu za pranje odjeće sebi i susjedima u privatnom ljetnikovcu sagrađenom, kako on veli:

*na pomoć općini meni na zabavu,
na utihu mojih, koji će za mnom bit,
jer je pravo svojih pomagat i ljubiti.*

U vrtu je zasadio voćke, a pored ukrasnih i ljekovite biljke, bazge, šafaran, ruzmarin i ostale miomirisne trave koje putopisci spominju u XV stoljeću (33). Sazidao je u zidu pčelinjake da se opskrbi ljekovitim medom (34), a zbog uništavanja štetonosnih kukaca i crva gojio je vrapce i golubove. U svojoj maloj sobi u Tvrđalju imao je i zidni umivaonik (35), u unutrašnjosti dvorca pri ulazu u prizemlju ugradio je nužnik sa odvodom u more, a i odredio čisto natkruto mjesto za pripremanje vina:

gdi se vino vari pod pokrovom čisto.

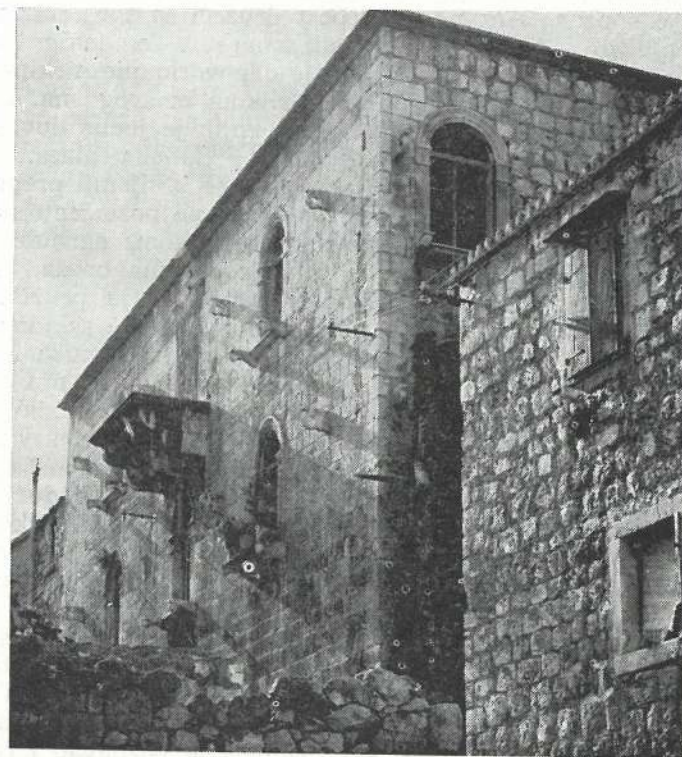
On je, naime, koliko se god onda moglo, isticao red i čistoću kojima je jasni raspored stana mnogo pridonosio, pa kada je posjetio Nečujam na

Solti, gdje je kog svog prijatelja primicera Dujma Balistrića boravio i pjesnik Marko Marulić, Hektorović je istakao čistoću i zdenac u tom zaštiću:

*Taj hvaljena mista paka obhodismo,
ka lipa i čista pomljivo vidismo:
ki se zelenjaše, vartal i gustirnu,
ka nikad pojaše onu družbu virnu.*

Pazio je i na čistoću oko svoje kuće u gradu Hvaru, pa je tužio sudu svog susjeda Frana Paladinića kada je sagrađio jamu za otpatke koja je smetala Hektorovićevoj kući osobito u vrućim ljetnim danima. Gradski je knez u kolovozu 1535. presudio nakon dugogodišnje rasprave da Paladinić mora popraviti jamu i česmicu, tako da zagušljivi zrak ne smeta Petrovom stanu (36).

U onom vremenu kada se u Starom Gradu nije nigdje moglo skloniti iznemogle i bolesne starce, a ni putnike izložene nepogodama sporog putovanja, Hektorović im je u sklopu svog Tvrđalja sagrađio dvije posebne kuće s nekoliko soba. Da bi njegova odluka, brižno ispisana u oporuci, bila ostvarena i poštovana nakon njegove smrti, on je u oporuci preporu-

Slika 2. — Renesansna kuća zvana »Ošpedal« u Hvaru.

čio svojim nasljednicima upravljanje tim skloništem i ubožištem, a odredio njegovom izdržavanju prihode vlastita mu imanja, te utvrdio red

kojim će se u nj primati itd. Odredio je da svaki od onih koji bude u njemu sklonjen može izlaziti u ograđeni perivoj, od kojega će, zbog uzdržavanja čistoće, imati svoj vlastiti ključ (37).

Da mu odluka bude izvršena dao je urezati na kući za prosjake natpis njene namjene PRO PAVPERIBVS, a na onoj za putnike PRO VIANDA-NTIBVS, a odredio je da se onaj nasljednik koji ne izvrši njegove oporučne odredbe razbaštini.

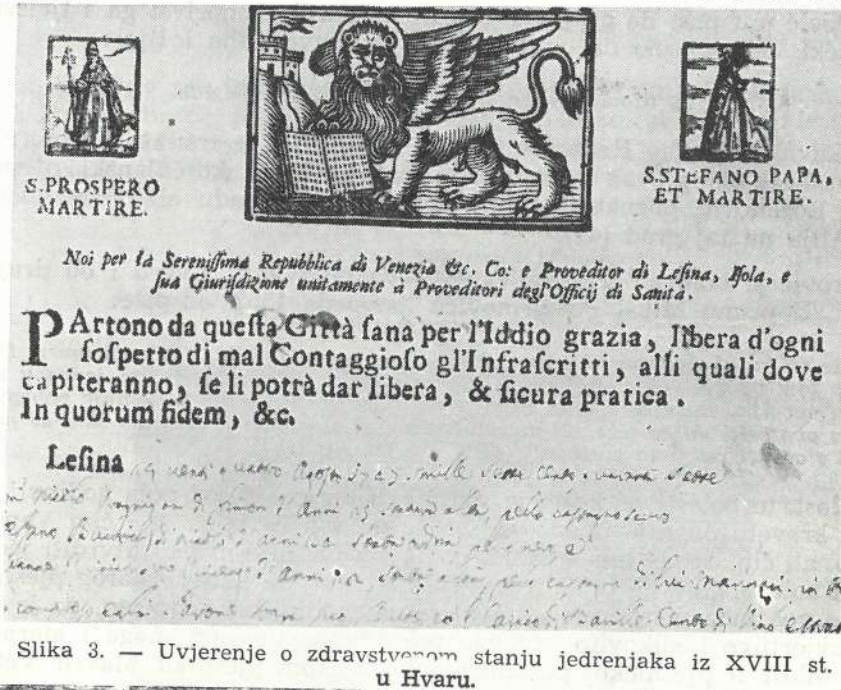
Tim se ovaj vlastelin odužio svojoj sredini, puku i siromasima i ispunio svoju »feudalnu« dužnost. Ali nasljednici mu ne ispuniše sve želje izražene u oporuci, jedan je od njih nasuo unutrašnjost njegova groba kamenjem da se mrtvi pesnik ne povampiri, ustane i kazni, po ondašnjem vjerovanju, njegov neposluh (38).

Kao bolesnik koji je bolovao od podagre i drugih bolesti, Hektorović je cijenio zdravlje, pa je prijateljeva sa općinskim fizikom Vickom Vanettijem, tim više što se i taj bavio pjesništvom. Vanetti je 1561. poslao Petru Hektoroviću izbrušeni sonet koji je posvetio Antunu Luciću, sinu pjesnika Hanibala, hvaleći njegove vrline i humanost. U popratnom pismu veli da je spoznao Antunovu krepost družeći se s njim, pa iako je ranije malo pjevao sada ga muze prisiliše na to. To, dakle, ne bijahu prvi Vanetti-evi stihovi. Hektorović mu je odgovorio pjesničkim pismom punim poštovanja u kojemu se poslužio slikom iz svog sna. Uzašao je na Helikon i našao se okružen muzama, od kojih je jedna dovodila čovjeka dostojna izgleda, pristojnog, bradatog i duboka glasa, ogrnutog svilom i odjevenog u crni baršun. Hektorović je u njemu prepoznao liječnika Vicka Vanetti-a. Njega su vile postavile na pozlaćenu sjedalicu i ponudile mu zlaćani pehar s jedinstvenim napitkom, ogrnule svilenim velom, a zatim mu rekoše da mu ne pristaje puštena brada, te iako se on opravdavao da ju ugledni muževi nose, ošišaše mu je, pružiše mu napitak, okruniše ga lovor-vijencem i dadoše mu liru. On skladno zapjeva i uskladi svoje stihove s njenim zvucima koji očaraše muze i od kojih odjekne ljepota kraja. Jedna od vila priđe Petru i ponudi mu onaj sveti napitak iz majolična pehara kao priznanje njegovih pjesničkih napora, ali joj on odgovori da mu starost, sijeda koja i ohladnjela krv ne dopuštaju ono što pristoji mladosti, pa stoga njegova lira već dulje vremena visi o zidu. Muza ga ipak upita da li je bio na Parnasu, budući da ga je čula u njegovoj mladosti ugodno pjevati na njegovom i latinskom jeziku uz užitak svih pjevača. Hektorović joj odgovori da on nije dosegao Parnasa, niti su njegovi stihovi bili tako vrsni, jer mu nije bio pružen tako odličan napitak kao Vanetti-u koji je sada ovjenčan. Popivši samo par kapi sišao je sa gore hvaleći Vanetti-ovo pjevanje. Pri silasku spotaknuo se o kamen i probudio. Razbuđen počeo je pogađati značenje toga sna i pomislio da bi taj značio ponovno skladanje pjesama nekog od njegovih prijatelja. I toga dana upravo mu je stiglo Vanetti-ovo pismo sa sonetom koji on nazivlje »novim plodom«, što znači da je poznavao i ranije Vanetti-eve stihove. Pročitavši sonet Hektorović se uvjerio da je Vanetti doista onaj slavom ovjenčani pjesnik o kojemu je sanjao. Nakon te brižljivo opisane pjesničke slike Hektorović nastavlja u pismu ne samo kao kritičar, već kao iskreni Vanetti-ev prijatelj, da je nekoliko puta pro-

čitao sonet i pokazao ga učenicima i darovitim ljudima, pa može reći da je doista hvale vrijedan po sadržaju, po stihovima, po vještom i znalčkom oblikovanju, čistom i lijepom izričaju:

l'vostro sonetto di ogni canto, in tutte le sue parti merita somma lode così nel soggetto come nelle sue rime, nella dotta et elegante compositione, et molto chiara e bella elocutione.

Pismo je prožeto poštovanjem i prijateljstvom koje je Hektorović osjećao prema liječniku Vanetti-u. On mu je ponudio uslugu u svemu što god zaželi, nazvao ga doktorom filozofije i liječništva i oslovio naslovom preuzvišenosti. Poznavajući istinitost realiste Hektorovića možemo

vjerovati da to nisu šuplje fraze, već doista iskreni izrazi prijateljstva i cijenjenja, a i u Vanetti-evu pismu kojim on traži ocjene svojih stihova vidi se štovanje koje je ovaj liječnik imao prema pjesniku.

Oba pisma, jednako kao i Vanetti-ev sonet Antunu Luciću, očiti su, dakle, primjer prisne kulturne suradnje naših i talijanskih erudita na dalmatinskoj obali u renesansnom vremenu. Odatle se vidi da je naša mala odabrana sredina cijenila liječnika koji se bavio pjesništvom. Na žalost, o Vanetti-evim književnim radovima ne zna se zasada ništa više, ali nam njegova pojava svjedoči da su se naši i talijanski renesansni pjesnici međusobno cijenili. Vanetti je držao do Hektorovićeve savjeta i poštovao Antuna Lucića koji je objavio očeve pjesme i tako nam ih oteo iz zaborava, a Hektorović je pozitivno ocijenio Vanetti-eve stihove. Očito je da to nije bilo puko laskanje, jer je Hektorović i u drugim poslanicama i pisanju bio istinit i stvaran (39).

Vanetti je vjerojatno liječio Hektorovića od podagre, od koje je pjesnik teško bolovao i tužio se dubrovačkom pjesniku Nikoli Nalješkoviću:

*Za tim je ne mal stog' nemoći na meni,
u bedri je ulog a bok bez bolje ni (40).*

Nikola stoga upućuje bolesnom Hektoroviću pjesničku poslanicu u kojoj proklinje giht:

*Vaj guto prokleta, da bi se skončal viek
tvojich dan i ljeta, ali t' se našal liek!*

Hektorović mu piše da ga je ta bolest obuhvatila izmorivši ga i tjelesno i psihički, te je jasno da on povezuje jedinstvo duha i tijela:

...S tilom je savezan, kako znaš, s našiem duh.

Nalješković je poslao Hektoroviću i štap od indijske trstike sa srebrnim drškom koji je opjevao zatim latinskim stihovima korčulanski pjesnik Antun Rozanović, poznati branilac Korčule pri napadu alžirskog gusara Ulaz Alija na taj grad (41).

Hektorović je bolovao u doba Vanetti-eva boravka u Hvaru i od drugih bolesti. U pismu Mikši Pelegrinoviću listopada 1557. on piše:

...dojde mi jedna čudnovata nemoć, koju ti ne umim izreći, i koja mi omrzi život moj; za tom druga, koja me dovede do smrtnoga mejaša, tako da mi jedva u staru kipu nevoljnu dušu ostavi; za njimi treća i četvrta (koje mi ne tribuje pobrojati) tako da ovo šesti mīsec teče, da me muče i nevolje, i malo je dan, da sam se počel dvizati s odra i po malo postupati (42).

Na žalost, te bolesti od kojih je pjesnik bolovao više od pola godine i ležao u krevetu on nije imenovao, pa se ne zna da li ga je i čim Vanetti liječio, ali čini se da mu, ukoliko ga je liječio, nije mogao utvrditi jednu od tih bolesti koje ga bijahu zahvatile, ali tko da izliječi starog pjesnika koji je već tada u šezdeset i trećoj svojoj godini bio iscrpljen, pa je doista uvjerljivo i slikovito opjevao propadanje tjelesne snage i staračku malaksalost u pjesničkoj poslanici dubrovačkom pjesniku Mavru Vetraniću:

*...jur kad mladost projde, ka ne zna kud hodi,
i starost kad dođe, ka nas k smrti vodi;
svega kipa bitje kad se je skončalo,
nevese o žitje kada je ostalo;
kad budu bliščati oči, zlo gledajuć,
a uši šušnjati, to gore slišajuć;
kad prisiše koža, kada lica blide,
kada slabost množa a snaga otide;
kad vraskavo čelo nad oči napada,
plačno i dreselo, a sīda je brada;
kad glava plišiva na muhe se tuži
kad starost ričljiva svakomu dotuži;
kad se pleća zgrbe, usta zlom vonjaju,
zubi se oščerbe, i sami padaju;
kada malo čute usta slasti svake,
čušenja se smute, ruke su nejake;
kad je put opila, vlasi opuzuju,
prsi se od mala truda zadušuju;*

*kad otiču noge i stopala toje,
kad nemoći mnoge kupe se i goje;
kada kašlji muče, ne hteći pristati,
slabī se oduče kolina trujati;
kad se ne stepljaju uda, neg li stinu,
često naslanjaju, želeć da počinu;
kad malo primukne jazik govoreći,
kad se s trudom hukne, posidit hoteći;
kad se ječeć dviže, kada se jiduje,
ne daleč od hiže kada se putuje;
kada se od večē noge potipaju,
i kipom kud neče, zanoseć motaju.
Tej zbrojene stvari manjšine takove,
tilu poklisari svrhe su njegove (43).*

Proti podagre mu je Vanetti vjerojatno preporučivao odricanje od obilata i žestoke hrane, jer se već onda znalo da tu bolest koja bijaše raširena u Dalmaciji (44) prouzrokuje i preveliko uživanje jela, za koje je i pjesnik znao da škodi zdravlju, pa oba ribara u njegovom spjevu izgovaraju svoje mišljenje o tome (45):

Nikola: *Tko se često čtuje hteć garlu zgajati,
on život skraćuje, a blago raztrati.*
Paskoj: *Tko raskošno kuha ki jidu sladčine,
već ih od tarbuha neg od mača gine.*

Slika 4. — Renesansni grb ljekarnika Gariboldija u Hvaru.

Tako se, eto, liječništvo povezuje s pjesništvom, pa nam i naši renesansni pjesnici donose neke podatke o bolestima. Od njih ovdje i doznasmo da su pedagru u XVI stoljeću nazivali guta i ulog, a Hektorović spominje i čašice za stvaranje hiperemije na koži, v a n t u s e:

*Znaš sude caklene, bantuze ke zovu?
Niti slušaj mene tek kušaj stvar ovu:
Vazan jednu stavi na голу put tvoju,
ino ne pripravi, al na drugu koju,
ne će ju nigdar čut ni se tim smutiti
tvoja ni ina put ni ju očititi;
da ako lana uzgavši staviš tuj
malo razčešljana (kad kušaš, tad veruj),
napuni se mesa, ako ne ostine (46).*

Ali, to je već onda bio vjerojatno i narodni lijek koji je Hektorović poznavao. On spominje i limune koji se onda, a i kasnije, upotrebljavahu u Dalmaciji pri liječenju (47), pa mu ih je vlasnik galiije koju je sreo na svom ribarenju poklonio. Vanetti je, naravno, znao mnogo lijekova, a i načina za liječenje. On je bio učen i cijenjen i izvan Hvara, pa mu je i sam Hektorović spjevao stihove, u kojima ističe njegove očite vrline zbog kojih ga želi imati Hvar, a traži Split:

EXIMIO ARTIUM ET MEDICINAE DOCT. VINCENTIO VANETTO

*Vincenti, clarum nomen cognomine vinces,
et patrios supernas nobilitate Lares;
cernis, quanta tuae virtutis signa dedisti:
te vult nostra Pharus, te cupit Aspalatum (48).*

I drugi istaknuti hvarski pjesnik Hanibal Lucić prijateljevao je s Vanetti-em koji ga je vjerojatno i liječio, pa mu je svjedočio pri sastavljanju kodicila (49).

Oko 1565. bio je u Hvaru općinski liječnik »spectabilis dominus Johannes Ferencich chirurgus Lesine« (50).

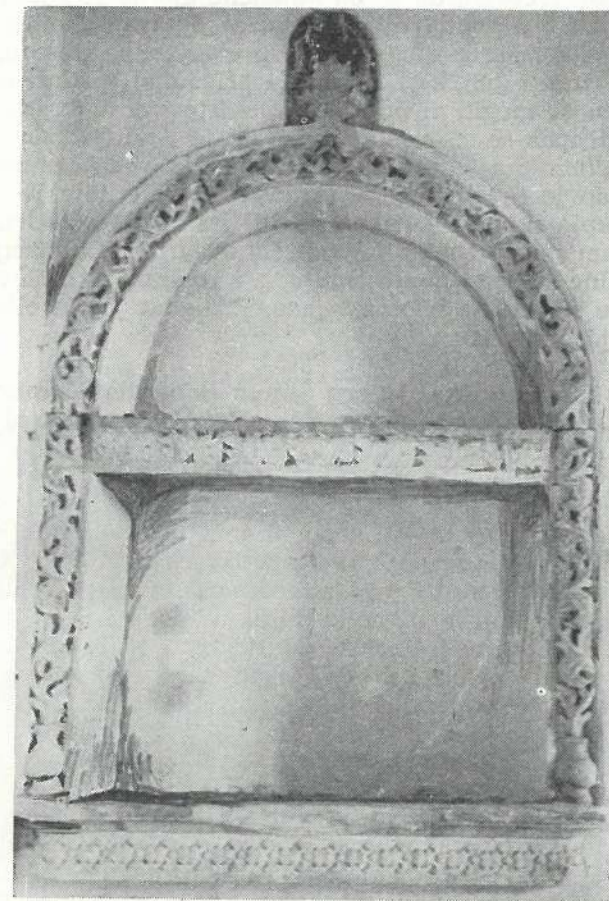
Taj kirurg — koji nije polatinio svoje hrvatsko prezime ni u doba zrelog humanizma — pripadao je vjerojatno staroj splitskoj ili zadarskoj obitelji, iz koje je bio i splitski slikar Petar Ferencić, čija djela iz druge polovice XVI stoljeća još nisu prepoznata (51).

U svibnju 1591. spominje se dućan majstora Antuna brijača na glavnom trgu (52). On se vjerojatno kao i ostali brijači drugih gradova (53) bavio liječenjem. U njegovoj brijačnici se sklapahu i bilježnički ugovori.

U toku prve polovice XVII stoljeća liječnicima su povisivane plaće, pa se čini da su Hvarani bili zadovoljni njihovom službom. Oni se ranije i ne spominju u gradskom zakoniku, što znači da im je položaj bio uređen, a i rad redovit, pa nije ni trebalo donositi o tome posebne odredbe u zakoniku.

Pri početku tog stoljeća bila su u općinskoj službi dva liječnika: fizik i kirurg.

U ožujku i travnju 1611, nakon pomirbe plemića i pučana poslije krvavog pučkog ustanka, hvarsko plemićko vijeće i pučka skupština zaključili su uputiti molbu mletačkoj vladi da mogu povisiti fiziku (medico) godišnju platu na tristo i dvadeset, a kirurgu (ceroico) na dvije stotine i četrdeset dukata, i to od kada su stupili u općinsku službu koju su vršili na opće zadovoljstvo (54). I kasnije, krajem XVII i početkom XVIII stoljeća, fizik je bio više plaćen od kirurga (55).

Slika 5. — Gotičko-renesansni zidni umivaonik jedne kuće u Hvaru iz XV stoljeća.

Početkom 1641. predstavnici općine Jerolim Leporini doktor prava i Ivan Antiquario izložili su mletačkoj vladi da je njihovoj općini teško naći sposobna fizika, pa su predložili da im se dozvoli povisivanje liječničke plate, što su potvrdili i mletački predstavnici, generalni providuri, kada su se vratili sa svog puta iz Dalmacije. Vlada je prihvatila stoga taj njihov prijedlog da se povisi plata fiziku od tristo dvadeset s još osamdeset dukata općinskog novca, ali da se na njihov izbor ne može natjecati i da ni-

kako ne može u općinskoj službi biti onaj koji nije doktorirao na mletačkom sveučilištu u Padovi i služio u nekom drugom gradu (56), što, naravno, nije važilo samo za Hvar već i za ostalo mletačko područje.

Godine 1614. bio je u Hvaru liječnik Frano Aosta koji je tada dao svoj prilog za gradnju stolne crkve (57), a 1644. Bartul Vangielli. On je u ožujku te godine izdao uverenje hvarske stolne crkve, članu izobraženog roda Bertučevića, Andriji Bertučeviću da se od »qualche giorno si ritrova in letto da febre é pleuritido, o doglia di punta assai agravato non senza pericolo della propria vita«, pa da stoga ne može ustajati iz kreveta, putovati, ni vršiti svoje dužnosti (58), a te su doista pri dugoj gradnji one crkve bile naporne. Ne bi se moglo ni posumnjati u ispravnost uvjerenja tog gradskog fizika, ali ipak se može spomenuti da je Andrija Bertučević — koji je mnogo pridonio izgradnji hvarske stolne crkve — umro u listopadu 1647 (59). Imao je i slab vid, pa je nosio naočale koje je, zanimljivo je spomenuti, kupio skupa s kutijom za 18 lira 1645. u Zadru (60), a očali su se, kako sam ranije istaknuo, upotrebljavale i u Dalmaciji u XVI stoljeću (61). Jedne su sačuvane u Splitu, a i Hvarani su bolovali na očima, pa je štovanje sv. Lucije bilo razvijeno. Podignut joj je oltar u tom stoljeću u stolnoj crkvi (62).

Godine 1645. spominje se u Hvaru Šimun Bonfiglio »ceroico«, vjerojatno ranar, kirurg, koji je, možda, pripadao hvarskoj građanskoj obitelji Bonfioli koja se spominje u XVII stoljeću (63).

Iz Trogira je stigao u Hvar i bio 1666. gradski fizik dr Toma Julijani (64), čija narodnost nije poznata. Ali, i pored onih koji dolazahu iz inozemstva, dva su liječnika Splićanina službovala u Hvaru u XVII i XVIII stoljeću: Ivan Dionizije Seisensmidt, medicus phisicus, bio je sin liječnika Stjepana Seisensmidt-a koji je stigao iz Kölna u Trogir i Split. Stjepan je služio u Trogiru kao općinski liječnik od 1656. do 1659. otprilike (65), a zatim prešao u Split, gdje je u svojoj šezdeset i šestoj godini 1663. umro i bio pokopan na uglednom mjestu u stolnoj crkvi sv. Duje (66).

Naslijedivši očinsko zvanje Ivan Dioniz je uspješno služio u Trogiru i u Hvaru, prilagodivši se, kao i njegov otac, južnjačkoj sredini, tako da su ga splitski suci pjesnik Jerolim Kavanjin i Petar Marulić, te sindik Jakov Boccareo predložili splitskom gradskom vijeću 1699. za stalnog gradskog fizika. Ta tri ugledna splitska plemića i koljenovića istakli su u prijedlogu njegove vrline, spomenuvši da je dvanaest godina služio na opće zadovoljstvo i u Hvaru: »che serve dodici anni nella città di Liesena con sodisfatione, approvamento di tutti quelli ordini« (67), što znači da je u tom gradu bio gradski fizik od 1687. do posljednje godine XVII stoljeća.

Taj prijedlog da ga se primi u Split nije uspio, i to nakon raspisivanja natječaja koji je predložio generalni providur. Tada je izabran Dezio Alfieri koji je služio u bolnici u Genovi, kod mantovanskog kneza i u Mletačkoj Republici. Pred tim viđenijim strancem pao je izbor domaćeg sina, ali samo za pet glasova većine. Kada je Alfieri nakon tri godine napustio mjesto, gradsko je vijeće jednoglasno izabralo Seisensmidt-a.

On je prije isteka ugovorena roka napustio zavičaj. Čini se da je došao u sukob s mletačkom vlašću, jer je bio prognan iz Dalmacije, a čak mu i imanje bijaše zaplijenjeno. U izbirljivoj dubrovačkoj sredini bio je jedno desetljeće državni fizik, spašavao grad od epidemija i bio upućivan u Crnu Goru i k bosanskom paši. Kad mu je generalni providur dopustio da se vrati u Dalmaciju 1716. godine, stigao je u zavičaj u koji su ga odavna zvali rodbina i prijatelji. Među njima je umro. Pjesnik Kavanjin ga je opjevao još za života u šestom pjevanju svog velikog spjeva »Bogatstvo i uboštvo« koji ima veću kulturno-povijesnu nego književno-umjetničku vrijednost:

*I Dioniza Seisensmita
od državnih svih likara
najmudriega, ki'e u diku
svoga i znanja jedinstine.
Mlad čim kaza uzor meden
sad svem slavnom Dubrovniku
bi naslidno višt priveden
na tri prve likarštine
Splita, Hvara i Trogira
gdi svak razum njegov stira.
Navlaš ljudi plemeniti
i gospoda zapoviedna
po Dalmaciji liečni biti
htiše od znanca toko vriedna;
uzdiže ga još odavni
ročno mjesto. Split poglavni.*

Slika 6. — Javni bunar iz 1475. g. u Hvaru.

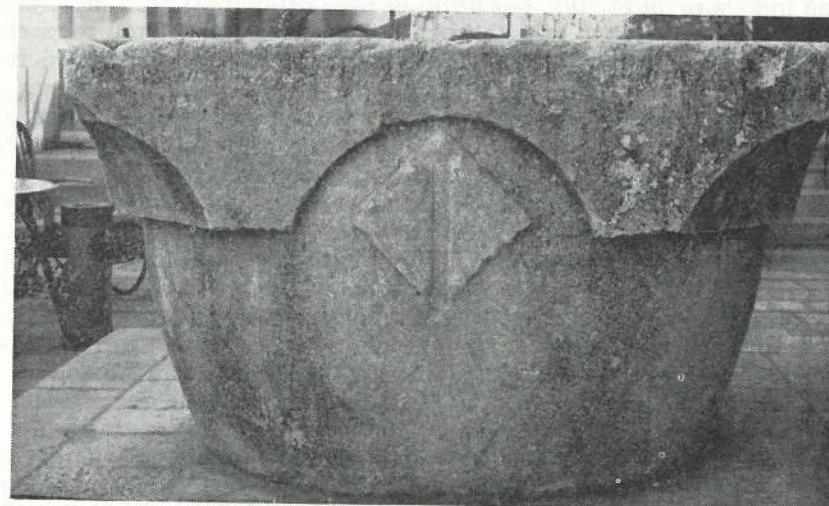
Kavanjinu se može zamjeriti barokna slatkorječivost, a i prijateljska sklonost, ali se ipak iz njegovih stihova doznaje da je doktor Seisensmidt bio jedan od najvrednijih državnih, odnosno općinskih liječnika u Dalmaciji krajem XVII i početkom XVIII stoljeća, da je služio i pokazao svoju humanost u istaknutom Dubrovniku, da je vještinu u struci naslijedio od

oca i da je bio cijenjen kao gradski liječnik u Splitu, Trogiru i Hvaru, pa su plemići, a i mletački zapovjednici tražili da ih on kao poznati i vrijedni stručnjak liječi.

Moglo bi se pretpostaviti da je tu popularnost stekao u svojoj desetljetnoj službi u kulturnoj sredini lučkog prometnog Hvara, gdje su često boravili ugledni putnici i zapovjednici mletačkog brodovlja. Ali, zbog čega je on bio proganjan od mletačkih vlasti? Da je zbog nekog teškog krivičnog moralnog prijestupa, oprezna ga dubrovačka vlada ne bi ni bila primila i slala na nepovjerljivo tursko područje, a pobožni Kavanjin ga ne bi uzdizao u svom spjevu, niti bi mu Mlečići bili oprostili. Da nije neki politički prijestup koji je ovaj stručnjak nesmotreno počinio na Jadranu pomućenom mletačko-dubrovačkim zapletajima? No, ostavimo da arhivski nalazi riješe to još nejasno pitanje proganjanja i snalaženja jednog liječnika, čiji nam se život i djelovanje čini zanimljivim.

Drugi Splitsanin koji je služio u Hvaru bio je Julije Bajamonti, poznati kulturni radnik. On je od 1785. do 1790. bio općinski fizik uz plaću, kako Alviž Geniceo piše u svojim memoarima, od 10 cekina mjesečno. Kao glazbenik bio je ujedno i orguljaš i zborovođa hvarske stolne crkve. U toj maloj, ali živahnoj i prometnoj lučkoj sredini on se nije prestao, kao ranije i kasnije u svom zavičaju, svojom istraživačkom nadarenošću i svojom svestranom naobrazbom zanimati za različite kulturne tekovine i nova saznanja svoga vremena, skupljajući odasvuda svoje znanje stečeno već u Padovi, ali nipošto organizirano na zdravstvo i liječništvo. Prikupljao je podatke o prošlosti Dalmacije i Splita, napisao povijest kuge u Dalmaciji 1783—1874(68), bavio se crkvenom glazbom i skladanjem i uglazbio oratorij »Prenos sv. Duje«, nekoliko madrigala i moteta za orgulje i orkestar, podučavao je u glazbi (69), zanimao se za kazalište, pa i glumio u Hvaru 1790. čini se u ženskoj ulozi (70), što je zanimljivo za povijest onoga kazališta. Bavio se jezikoslovljem, arheologijom i naukom o poljoprivredi kao član Gospodarske akademije u Splitu, nautikom, meteorologijom i kemijom, filozofijom i etnografijom. Sakupljao je i proučavao narodne pjesme, predlagao popravak privrednih prilika u Dalmaciji, pisao o isušivanju Imotskog polja, o okuženju zraka u Splitu uslijed okupljanja prosjaka što nam danas u prostranom zagađivanju čovjekove okoline otkriva usitnjenost ondašnje splitske sredine. U rukopisu su mu ostali mnogi ulomci iz svih tih i ostalih područja, pa i onaj o upali porebrice (La pleuritide spuria). Dopisivao se s mletačkim, dalmatinskim, dubrovačkim i talijanskim učenicima, objavljivao svoje članke i rasprave u talijanskim časopisima, ali nije, živeći u oskudnim prilikama osiromašene pokrajine daleko od većih središta, u nemirnim i nestalnim političkim vremenima mogao zaokružiti, produbiti niti određenije usmjeriti svoje istraživačke sklonosti, raznoliko zanimanje zbog kojih je ostao polovičan i u ulomcima koji ga prikazuju širim, slobodoumnim i svestranim. Naravno da se zbog svega toga nije mogao ni ispoljiti kao liječnik. Njegova molba za općinskog fizika u rodnom gradu nije prihvaćena, jer mu zamjeravahu da se bavi glazbom i skladanjem, pa je zbog toga, potaknut tim malograđanskim shvaćanjima u Hvaru i u Splitu, napisao članak »Il medico e la musica«. Tvrđio je da pjesništvo i glazba oplemenjuju liječnike u njihovom radu i

oni koji se njima bave imaju prednost nad liječnicima koji ih ne poznaju. Svakako nije ni slutio da će glazba jednom služiti pri liječenju duševnih bolesnika. Uživljavao se u malu sredinu u kojoj je živio, pa je o Hvaru i o tamošnjim prilikama progovorio u skoro nepoznatoj knjižici objavljenoj u obliku pisma eruditu i prirodoslovcu Albertu Fortisu, s

Slika 7. — Javni bunar u Hvaru.

kojim je bio, dok je taj pisac poznatog »Viaggio in Dalmazia« boravio i putovao po toj pokrajini, sklopio prijateljstvo. Pismo je objavljeno pod punim naslovom »Lettera del signor dottor Giulio Bajamonti Sopra alcune particolarità dell' Isola di Lesina« s nadnevkom 25. svibnja 1790. Iako se u pismu ne spominje Fortisovo ime, ipak je iz sadržaja jasno da je njemu upućeno. U njemu pisac ne nastoji dati zaokruženu sliku toga grada i otoka, kako se to vidi i iz naslova, već u obliku koserije iznosi lične dojmove duhovitim i živahnim načinom pisanja, iz kojeg izbija njegova kritična i slobodoumna ličnost koja zadire pomalo u mnoga pitanja.

Na tu knjižicu, budući da je rijetka, nije se nitko u nas posebno osvrnuo, ne spominju je ni stariji ni suvremeni pisci koji se bave poviješću Hvara, izostavljena je i u bibliografiji tog otoka, možda zbog toga što predstavlja pravu rijetkost, pa je ni Milčetić nije čitao.

Ovdje se upravo zbog toga na nju osvrćem, ali samo u okviru naslova ovog članka.

Bajamonti u njoj spominje zdravo podneblje Hvara, okruženog morem i zelenilom. Iako se govori da je na otoku bilo zaraznih bolesti, pomor i veća liječnička posredovanja on tu nije doživio. Stanovništvo je tada

brojilo oko tisuću lica. Smrtnost je mala i kada bi ljekarnik uvidio mali broj podijeljenih lijekova prokleo bi dolazak Bajamontijev u Hvar. Izgledalo je doista da u tom gradu zbog rijetkih bolesti, pogreba, liječničkih naputaka i puštanja krvi da nema liječnika ili pak da on ne vrši svoju dužnost, pa se i Bajamontiju činilo da ga Hvarani smatraju prisvajanjem plaćenog mjesta općinskog liječnika. On je doduše isticao da je stekao mnoga prijateljstva, bez kojih bi i bio ostavio taj grad prije nakanjenog vremena, ali je zbog prijatelja koje je cijenio ipak ostao u toj sredini, u kojoj je doživio i neprijatnosti. Jednom ga je sred bijela dana i na trgu napala neka pučanka, izgrebala, raščupala i skoro ugušila. Mnogi su mu i prijetili. Ali on je ipak bio uvjeren da je izvršavao svoju dužnost i da je ostavio bezbroj svjedočanstava o tome u svojoj petogodišnjoj službi. Ispisao je stotinjak zdravstvenih uvjerenja i sudbenih prijava, a jednako ih je toliko odbio napisati jer ne bijahu teži slučajevi povreda. U Hvaru u ono vrijeme nije bilo ni ubistava, ni trovanja, ni nekih težih sličnih slučajeva, već lakših napada i tuča, bez većih posljedica, među braćom, očevima i sinovima, mužem i ženom, a svađe među ljubavnicima i ne svršavahu na sudu, niti pred liječnikom. Ali, nedopuštenih ljubavnih odnosa je bilo, pa se i tada, krajem XVIII stoljeća, godišnje rađalo od četrdeset do osamdeset nezakonite djece. To je izgledalo nemoguće i neuvjerljivo u tako malobrojnoj sredini, ali Bajamonti se pozivlje na »knjižge krštenih« koje vode svećenici i koje to svjedoče, pa veli da su na Hvar donosili nezakonitu djecu iz okolnih mjesta udaljenih morem tridesetak-pedesetak milja da budu na teret općini, jer ih druga mjesta nisu izdržavala. Iako nezakonitu — koja inače loše svršavahu i u većim gradovima — u Hvaru ih se ipak izdržavalo iz posebne blagajne, a na temelju župnikova svjedočanstva, da ih se na kraju ipak zapusti i umru ustupajući mjesto drugima.

Bajamonti napominje da je Vicko Pribojević u svom poznatom objavljenom govoru »O porijeklu i zgodama Slavena« u XVI stoljeću pisao da Hvarani nisu skloni prekomjernom uživanju vina. Pače, oni su tada, osobito djeca, ismijavali pijanog stranca, pa iako su imali obilje odličnog vina pili su ga razvodnjenog. U Bajamontijevo vrijeme bili su skloni piću, pa se tada nisu izrugavali stranim pijancima, pače ih svojim primjermom poticahu na ispijanje vina nudeći im ga da bi ga čim više prodali. Možda je stoga Bajamonti i napisao raspravu o mogućnosti umnožavanja goveda na otoku Hvaru, u kojoj zastupa mišljenje da treba ograničiti sadenje vinove loze na otoku, barem koliko se doznaje iz kritike te nedostupne knjižice (71).

Bajamonti se posmijehuje rodoljubu Pribojeviću kad u svom govoru navodi bogate proizvode koji stizahu u onda prometnu hvarsku luku, a nije spomenuo one koji dolazahu iz galantne Galije, ali liječnici XVIII stoljeća, piše on, ne mogu prešutiti spolne bolesti kojih je u to vrijeme bilo, iako su dodiri sa strancima bili rijedi zbog slabijeg lučkog prometa. On se u svojoj knjižici osvrće na narečje Hvarana, očito misleći na čakavicu, iako je tako ne nazivlje, a koja izazivlje smijeh i koju stanovnici kopnene Dalmacije teže razumiju, a i sam Fortis je smatrao da nije tako milozvučna kao jezik Zagoraca. Bajamonti ipak smatra da Hvarani govore pravilnije od Dalmatinaca s kopna uspjavajući se svojim naglasci-

ma i modulacijom bolje izraziti u razgovoru, a spominje i neke talijanizme. Pišući o srednjovjekovnom hvarskom zakoniku ismijava neke njegove odredbe i smatra da u njima ima tragova običaja starih Neretvljana. Ruga se kaznama za kradljivke, kojima zakon ne previđa kao za kradljivce vađenje očiju već kidanje nosa, usnica i ušiju. Ali, pita on, što će Vam ljepota ženskih očiju kraj otkinuta nosa? Te kazne sakaćenjem ljudskog tijela radi krađe su iščezle i Bajamonti hvali poštenje ondašnjih Hvarana koji žive u kućama bez ključa, jer krađa — osim onih voća — nema. Hvali pismenost plemića i njihov ponos s drevnim porijeklom. Osvrće se na neke primjere iz prošlosti, iz kojih se vidi da su Hvarani bili skloni međusobnim potajnim mržnjama, svađama i parničanju, što uostalom dokazuju i danas sačuvani obiteljski arhivi, npr. onaj obitelji Hektorović u Historijskom institutu Jugoslavenske akademije u Dubrovniku. Julije je pregledavao neke obiteljske i crkvene archive odakle je izravno crpio građu za svoja opažanja. Navodi primjere davne neukosti svećenstva, kažnjavanje kanonika zatvorom, siromaštvo nekadašnjih biskupa koji nisu mogli ugostiti mletačke plemiće, pri njihovom čestom svraćanju na Hvar. Iznosi mišljenja crkvenih i državnih predstavnika o čudotvornim križevima u Hvaru i u Vrboskoj, samovolji biskupa Cedulina. Iz crkvenih arhiva je doznao i za zahtjev papinskog pohoditelja veronskog biskupa Augustina Valiera 1579. pri njegovom službenom pohodu hvarske biskupije da gradski suci otpuste općinskog liječnika ako je Židov, ali mu oni odgovoriše da će mu rado otkazati službu nađu li drugog koji će biti stranac, jer rađe će držati Židova negoli primiti liječnika koji je rođen na Hvaru. Tada, u Bajamontijevo doba, nisu primali Hvarane, ali nisu uzimali u službu ni one koji ne bijahu dobri kršćani.

Posebno upoznava Fortisa sa životom i djelima hvarskog književnika i pjesnika Ivana Franja Biundovića koji je onda bio poznat u inozemstvu, ali je Fortis o njemu malo znao.

Bajamonti je otišavši iz Hvara poslao opatu Fortisu rukopis svog »pisma« da mu ga tiska u Napulju i požurivao je zatim njegovo tiskanje, ali kada je bilo objavljeno nastojao je da ga Hvarani ne vide bojeći se da se ne osjete uvrijeđeni. Poslao je samo nekoliko primjeraka svojim prijateljima: hvarskom biskupu Stratiku u Hvar, književnicima Mihi Sorkočeviću i Juniju Rastiću u Dubrovnik, moleći ih da ti primjerci ne dopadnu u ruke Hvarana. Iz te bojazni on svima javlja da je knjižicu tiskao Fortis u Napulju bez njegova znanja, iako se danas zna da je požurivao njeno tiskanje u dvadesetak primjeraka o svom vlastitom trošku!

Otišavši iz Hvara i dalje je održavao veze s nekim prijateljima u tom gradu i o književnim pitanjima. Biskupskom vikaru Politeu slao je Feričeva djela i molio ga »radi časti otoka Hvara« da pribavi Hektorovićevo »Ribanje i ribarsko prigovaranje« i druga djela iz narodnog pjesništva, da se već tada, 1791. tiskaju u Dubrovniku. Time je, dakle, već pomišljao na tiskanje djela na našem jeziku koje će tek kasnije preuzeti tiskar Martecchini.

Najznačajnije je pri tome da mu je kulturni i učeni hvarski biskup Zdranin Ivan Dinko Stratico, kojemu je Bajamonti čak u svećanoj dobro-

došlici u Hvar preporučivao unapređenje ribarstva, ratarstva i gradnju cesta, posuđivao Volterova djela i francusku Enciklopediju, kako se to doznaje iz njegovih pisama, što upotpunjuje i franjevac Inocencije Čulić:

Bajamonti je bio veoma učen i cijenjen u svemu stoga ga je biskup Stratico jako volio i cijenio. Poznavao sam ga vrlo dobro; strastveno je čitao djela bezbožnih Francuza, bio je prisni prijatelj bezvjernika opata Fortisa, Miha Sorkočevića, Tome Bassegli-Gučetića učenih dubrovačkih senatora i mnogih Talijana te vrsti... neprijatelj svih vjera...

Iz tog mišljenja oštroumnog franjevca kao i iz svih bilježaka i radova Bajamontijevih izbija slobodoumlje ozareno idejama francuske revolucije, ali pritajeno i sputano u zaostaloj pokrajini koju su obuzdavali Mlečići, u čijoj se sredini moglo onda, kako je opat Fortis pisao Bajamontiju, samo slobodno »caccare e pisciare«.

Iako mletački podanik, zadojen talijanskom sredinom i porijeklom Talijanac, ovaj liječnik se osjeća Slaven, kako je to nekoliko puta izjavio, pa i u ovom objavljenom pismu, kada zamjerava Fortisu što je izostavio u svom »Viaggio in Dalmazia« književnu povijest Hvara:

Ne ommettete già di trattarne anche la storia letteraria, per il quel conto noi altri Schiavoni non abbiamo mai somministrato gran materia agli scrittori.

On, dakle, tu priznaje da su dalmatinski Hrvati, među kojima i on, zanemarili upoznati strane pisce sa svojom starom književnošću. Spomenuo sam da je nastojao oko tiskanja tih rukopisa, a u svojoj pjesmi u pohvalu Dubrovčana pohvalio je njihovo njegovanje materinjeg jezika i prekorio Dalmatince koji ga zanemaruju:

*Della favella illirica
Voi custodite il seme
Che del mondo propagasi
Fino alle parti estreme.
Deh perchè l'vicin Dalmata
A voi non è simile
Che della lingua patria
Il suon reputa vile?
Perchè le Muse illiriche
Attento non coltiva?
Perchè degli eroi Dalmati
Le glorie non ravviva?*

On se, dakle, sljubio s našom sredinom uza sve neprilike koje je u njoj doživio, pa se zanimao za Hvar i nakon napuštanja toga mjesta u kojemu se, kao i u rodnom Splitu, osjećao skučen i osamljen.

Uviđajući bijedu i zaostalost svoje zemlje, nastojao je bar donekle riješavati njenu privredu i uzdići njenu kulturu, afirmirati njen hrvatski jezik, ali njegovim pokušajima nije u onom uplašenom vremenu bilo pomoći ni shvaćanja, pa nije uspio ni u svojoj užoj struci, liječništvu, koje je želio osnažiti općim kulturnim uzdizanjem. Bajamontijevo prijateljevanje s nekoliko naprednih ljudi bilo je samo odušak, ali ne šira i prodornija društvena djelatnost, jednako kao i kod drugih liječnika i ljekarnika.

Pored već spomenutog Gabriela Leporini-Zečića, ima još nekoliko liječnika koji su rođeni na Hvaru. Gradski fizik »**medicus Phari**« Benedikt Benetović, član poznate hvarske obitelji, nazivao se često latinskim imenom Benedictus de Benedictis, a služio je u zavičaju u drugoj polovici posljednjeg desetljeća XVI stoljeća (72). On je otac poznatog hrvatskog književnika, slikara i glazbenika Martina Benetovića (73), pisca komedije »Hvarkinje« a možda i »Komedije od Raskôta« i osrednjeg slikara »Muke Kristove« u franjevačkoj crkvi. Njegovim primanjem u općinsku službu Hvarani su mimoišli pravilo da fizik ne smije biti domaćeg podrijetla, ali to su ponekad činili i drugi dalmatinski gradovi (74). Toj svestranosti Martinovoj pridonio je vjerojatno i njegov otac, liječnik Benedikt, što bi odavalo njegovu širu naobrazbu i smisao za umjetnost. Još nije utvrđeno da li je već spomenuti dr. Gabriel Zečević Leporini (75) napisao u XVI stoljeću raspravu »De arte medica« kojom se, navodno, služio bazelski liječnik Johann Jakob Wecker u svojim objavljenim radovima sredinom tog stoljeća. Krajem XVII i početkom XVIII stoljeća bio je poznat Mihoj član istaknute plemićke porodice Jakša (76). On je, kao i mnogi liječnici iz ondašnje Mletačke Republike, služio u državnoj službi na Kreti koja je onda pripadala Mlecima, najprije u gradu Retimu, a zatim oko 1626—1632. u

Slika 8. — Renesansni reljef sv. Roka i Sebastijana na vratima njihove crkve u Hvaru.

susednoj Kanei. Otok je tada bio važno trgovačko uporište, pa je i Mihovil Jakša odatle slao svom bratu u Hvar hranu. Na Hvaru i Visu zadržao je svoj posjed, ali mu ga je brat Jerolim protuzakonski prisvojio, pa je tražio rješenje toga spora diobom. Bilo je fizik, a doktorat je zastalno dobio u Padovi, jer bez toga ne bi mogao služiti u mletačkoj državnoj službi. Obitelj mu se istakla osnivanjem i upravljanjem ubožni-

šta u Visu (77), a pjesnik Kavanjin je istaknuo njegovu liječničku sposobnost dokazanu onda mnogim njegovim zahvatima u osmom pjevanju svog spomenutog spjeva:

*Mihoj Jakša liečnik slavni,
toka dila ki objavi,
navlaš moguć i upravni,
samovlasnik od naravi*

U Padovi su postigli doktorat liječništva u drugoj polovici XVIII stoljeća i još neki Hvarani Jerolim i Stjepan Ostoić, obojica iz Starog Grada na Hvaru i Antun Milošević iz Jelse, Jakov Bilati, Niko Steinbach (78) i Jakov Vickov Foretić (79), sva trojica iz Visa koji je onda pripadao hvarskoj općini. Među njima se istaknuo Jakov Franjo Koludrović Vickov svojim stručnim raspravama i praktičnim radom, čijim je zalaganjem uvedena u suvremeno liječništvo upotreba ricinova ulja kao čistila (80).

Hvaranin dr Jerolim Ostoić doktorirao je u Beču 1778. Njegova disertacija opisuje korografiju Starigrada na Hvaru i zaraze koje su harale na otoku 1766. i 1768, vjerojatno pjegavac i gripa (81). S Hvara je bio i liječnik Jakov Mirković. Rođen na Visu, u hvarskoj općini, preselio se u Hvar, gdje se ponovno vratio nakon usavršavanja u Padovi i Mlecima. U Hvaru je liječio i nastojnika izgradnje stolne crkve Felice Bonina i izdao mu uvjerenje da je bolestan. U toj potvrdi se spominje kao fizik i pod dvostrukim imenom Mirković-Zarković (82). U Splitu se isticao kao prijatelj naprednih ideja, pa su mu zato, možda, 1790. odbili molbu za prijem u općinsku službu, iako je bio član uglednog gospodarskog društva »Società economica«. Kasnije je pristajao uz privremenu francusku vlast, iako je bio plemić. Pri neredima 1797. protivnici austrijske vlasti su ga napadali i jedva je spasio život (83). Posljednje dvije godine XVIII stoljeća, pa sve do 1824 (84), isticao se svojim znanjem i humanošću kao gradski fizik i protomedik u Trogiru, gdje je bio pokretač i profesor medicinske škole (85) i to u Kolegiju sv. Lazara kojemu je rektor bio kasniji hvarski biskup Ivan Skakoc.

U Hvaru je, dakle, od XV do kraja XVIII stoljeća rođeno, a i bilo u općinskoj službi nekoliko vrijednih liječnika.

U znak počasti, općinski su liječnici imali za vrijeme obreda i svečanosti u stolnoj crkvi posebno mjesto uz gradskog kancelara, među plemićima (86).

Pored liječnika spominje se u tom gradu i nekoliko ljekarnika koji su bili zaposleni u ljekarnama, a i sami ih posjedovali.

Ljekarne su se nalazile i u Hvaru, kao i u većini dalmatinskih gradova, u XVI—XVII stoljeću, na prometnom i uglednom mjestu, na glavnom gradskom trgu, u dvorištu dvora gradskog kneza i kraj tržnice (87). Spicieri i aromatariusi su pored lijekova prodavali pamuk, konop, čavle, a još češće balsam, tamjan, pa i vosak koji se upotrebljavao i za crkvene voštanice (88).

Ljekarnici koje je plaćalo Veliko vijeće grada Hvara spominju se već sredinom XV stoljeća (89), ali i oni iz slijedećih stoljeća bili su plaćeni i smatrani općinskim činovnicima (90).

Godine 1488. spominje se aromatarius Kristofor koji nosi naslov »ser«, što znači da bijaše ugledan građanin, a posjedovao je na Visu svoje vinograde, pa bi se moglo pretpostaviti da je bio Hvaranin (91). Stjepan Caporali i majstor Ivan Gizdovac dobili su ljeti 1502. od općinskog vijeća mjesto na glavnom trgu pod kulom uz Knežev dvor

Slika 9. — Oltarna slika sv. Kuzme i Damjana u njihovoj crkvi u Hvaru.

da sagrađe »apoteku« (92), dakle na uglednom i prometnom mjestu uz luku. U kolovozu 1507. spominje se u Hvaru ljekarna Ivana Jakovljeva koji se u spisima oslovljava sa »ser« kao mnoga ondašnja ugledna gospoda primorskih gradova (93). I u njegovoj ljekarni su se sklapani ponekad pravni akti, kao i u drugim ljekarnama onoga vremena. U ožujku 1509. spominje se »speciaria de domina Thomasina« (94). Ona je možda bila vlasnica ljekarne. Godine 1529. radio je u Hvaru magistar Bernardin spicier (95), a 1552. postoji i »spiciaria« Nikole Vidala i njegovih nasljednika (96). On je vjerojatno bio član poznatog hvarskog plemićkog roda Vitaljića (97) koji su imali posjeda po Hvaru i Visu (98). Vlasteoskoj hvarskoj porodici pripadao je i messer Šimun Benković, čija se »spiciaria« spominje 1589. i 1590 (99). Tada se pri kraju XVI stoljeća spominje u Hvaru i ljekarnik Josip koji je uzeo za šest godina neki vrt u zapadnom dijelu grada na obradu (100). Mogao je koristiti i za ljekovito bilje. Spomenut je zatim i Franjo Rinaldi kojega se sreća kao ljekarnika u Hvaru tada, a i početkom XVII stoljeća (101). Ne zna se da li je bio u rodu s Horacijem Rinaldi-ema tadašnjim ljekarnikom u Trogiru (102). Među tim ljekarnicima i vlasnicima ljekarni istakao se u drugoj polovici XVI i prvih godina XVII stoljeća magister Frano Gariboldi koji se preselio u Hvar iz Milana, a budući da je isticao svoj grb s kulom i zvijezdama u njegovom polju vjerojatno je pripadao plemstvu tog talijanskog grada. On je posjedovao kuće u Hvaru i Starom Gradu, od kojih su još sačuvani renesansni grbovi koji odaju da bijahu ukusno i čvrsto sagrađene u kamenu. Jedna od tih kuća se nalazila pri obali u Hvaru (103). I danas se na obali sred luke mjesta Visa ističe ljetnikovac ovog bogatog ljekarnika sagrađen 1552. koji pokazuje očit primjer gospodarsko-ladanjske nastambe, pa ga je i njegov gospodar ponosno nazvao »djelom« i istaknuo da ga je kao Milanac, a sada građanin Hvara podigao za sebe, sinove i potomke:

LAVS DEO FRANCISCVS GARIBOLDIVS MEDIOLANENSIS
 NVNC CIVIS LESINAE PRO SE IPSO AC FILIIS ET
 HEREDIBVS SVIS HOC OPVS CONSTRVXIT M.D.L.II.

Dao je uklesati taj natpis na nadvratniku velikih vrata renesansnom kapitalom u čisto renesansnom duhu istaknuvši zahvalnost Stvoritelju, ali i svoju vlasnost koju ostavlja djeci i ostalim potomcima uvjeren da će oni živjeti na Visu (104). To je, dakle, pored Seisensmidt-a, Vanetti-a i Bajamontija lijep primjer kako su se pripadnici zdravstvene službe, iako porijeklom iz većih stranih središta, sljubili s našom sredinom u XVI, XVII i XVIII stoljeću. I doista, sin Frana Gariboldija Ivan Andeo se ponašao i upotpunio kulturni krug svoje obitelji možda i ženidbom sa Graciazom Lovrinčević (105) kojoj je još mladoj Petar Hektorović spjevao pjesničku poslanicu:

*koju grad ovi Hvar ne poznaje listo
 Split i njegov kotar i Trogirsko misto
 da po svoj državi ovoj, ka ni mala,
 tvoja čast u slavi svuda je procvata.*

Hektorović u toj pjesmi spominje njenog »druga«, a i njena »skladanja« upućena nekoj redovnici koja hvali (106).

Gariboldijev ljetnikovac u Visu, u kojem su boravili u toku godine i Frano i sin Ivan Andeo, zaokružena je građevna cjelina, udobna i čvrsta koja odava razvijeni renesansni ukus, a i bogatstvo tog ljekarnika, ali ničim se ne odvajaju od ondašnjeg ladanjsko-stambenog graditeljstva dalmatinskih kuća te vrsti. Frano se, dakle, potpuno i u tome prilagodio svojoj sredini i povjerio domaćim graditeljima zidanje svog ljetnikovca po ondašnjem načinu njihova kraja, što su oni vješto izvršili.

Iza visokog zida ulazi se kroz već spomenuta reprezentativna vrata s natpisom u dvorište. Nad popločanim, na žalost, kasnije skraćenim dvorištem u kojemu je bunar širi se pročelje jednokatnice širokih prozora profiliranih okvira obrubljeno kamenim vijencem u kojemu je kanal za skupljanje i odvod kišnice s krova okićenog akroterijama u obliku kugle. U prizemlju je konoba, a vanjsko stubište se penje na prvi kat do središnjih vrata, na čijem je nadvratniku pobožni natpis:

GLORIA LAVS ET HONOR TIBI SIT
 CHRISTE REDEMPTOR

Nad vratima je istaknut grb u slikovitom reljefnom kartušu; u polju su mu tvrđava i četiri zvijezde, a sa obje strane početna slova ljekarnikova imena F G.

U unutrašnjosti kuće je središnja dvorana sa zidnim renesansnim umivaonikom koji je imao udubinu za pranje lica i ruku, a nad njom kamene police o kojima su visile bakrene posude tzv. »rominče« za držanje kišnice i »kačice« manje posude s motkom za prelijevanje vode u udubinu, odakle je, nakon pranja, oticala u vrt. Takvi umivaonici su bili uzidani ponajviše u središnje dvorane dalmatinskih kuća od XV do kraja XVIII stoljeća, pa svjedoče da su služili svim članovima obitelji odnosno starijima za pranje gornjeg dijela tijela jutrom, nakon rada, i pri jelu, jer se običavalo objedovati i večeravati upravo u središnjim dvoranicama kuće, a i prolaziti kroz njih nakon spavanja u pobožnim sobama. Kameni umivaonici su bili naglašeni svojom udubinom i raskošnim kamenim okvirom izrađenim u stilu svog vremena gotičkom, renesansnom ili baroknom. Na Hvaru (107) i Visu (108) ih je imala gotovo svaka starija kuća i tek su u prošlom i ovom stoljeću, kada su se počeli upotrebljavati pokretni drveni ili kovinski umivaonici, uništavani, ali se iz arhivskih ugovora o gradnji vidi da ih je bilo mnogo. Gariboldijev je također osakaćen, pretvoren je u prolaz za stražnju terasu nadograđenu u prošlom stoljeću, na kojoj kameni stupovi nose odrinu. Nadozidano zapadno krilo kojim je kuća dobila oblik slova L uzdiže se na šest lukova koje podržavaju četvorouglasti zidani stupovi oblikujući prostrani prizemni trijem natkrit drvenim stropom podržanim jakom ariševom gredom dugom oko osamnaest metara. Trijem je kasnije prekinut vanjskim stubištem, ali svojom prostranošću i bunarom, jednako kao i dugi kameni balkon ograđen renesansnim stupićima tipa »dvostruke kruške« uzdignut na šest jakih konzola nad perivojem i pred širokim pogledom na luku, pojačava udobnost kuće i odava bogatstvo i ukus vlasnika da svoj ljetnikovac smjesti na prikladno mjesto i dobro opremi. Upravo u tome je moćni renesansni čovjek bio istančan, a aromatarius je to bio. Iako nije dobio zem-

ljište u otmjnijem dijelu Viške luke, u Kutu, gdje bijahu ljetnikovci stare vlastele Hektorovića, Jakše, Vitalića, Lucića i Gazarovića, on je ipak i na Visu, u Starom Gradu i ostalim mjestima po Hvaru stekao ima-

Slika 10. — Lik sv. Damjana na slici u crkvi sv. Kuzme i Damjana u Hvaru

nja, a i raspolagao je novcem koji je posuđivao mnogima, pa je u knjigama hvarskog bilježnika zabilježeno u kolovozu 1540. da mu gospodin Mate Petrović duguje trideset, Radovan Dapković dvadeset i tri, Petar Sermanić trideset i četiri, a Miho Frachasso petnaest i po dukata, dok mu je Petar Piretić dugovao šezdeset i sedam, a Jakov Polovinić preko osam-

deset lira (109). Da je bio ugledan, pokazuje u toku nekoliko desetljeća njegovo često kumovanje djeci poznatih hvarskih obitelji skupa s pjesnikom Hanibalom Lucićem (110), pa među ostalima i Metelu, nezakonitom sinu fizika Vanetti-a (111), što potvrđuje Gariboldijevo prijateljstvo s njim. U njegovoj ljekarni su se okupljali ugledni građani, pa su pred njom u studenom 1554. kanonik Tomo Gazarović i pjesnik Jeronim Bertučević, izvršio oporuke pjesnika Lucića, podijelili siromasima novac prema njegovoj odredbi (112). Gariboldijeva ljekarna se spominje još i 1588 (113).

Franjo Gariboldi je izabrao i sazio sebi i svojim potomcima grob u franjevačkoj crkvi u Hvaru i na nadgrobnoj ploči dao uklesati svoj grb i natpis koji je polomljen (114), ali ga se dade ovako popuniti:

M(DX)XXII
FRANSISCVS GA
RIBOLDVS MEDIOL
A(MENSIS) (A)ROMAT
A(RIVS) (CONST)R(VXIT)SIBI
SVISQVE) POSTERIS.

I na grobu je, dakle, istaknuo svoje zanimanje ljekarnika, po čemu bismo rekli da su i on i njegova okolina to cijenili. To je inače rijedak nadgrobni kameni natpis koji to zvanje spominje.

I u toku XVII stoljeća ljekarna se nalazila na glavnom trgu. Godine 1610. spominje se »spiciaria del comun«, po čemu se vidi da je općina i dalje plaćala ljekarnike (115). U trećem desetljeću tog stoljeća pored Frana Rinaldija koji se spominje i 1625. godine (116) nalazi se i Nicoletto spicier (117), a 1656. nalazi se u Hvaru Antun Bresan »spicier de Corcula«, ali je Mlečić (118). U posljednjem desetljeću XVII stoljeća radi kao spicier Nikola Tomba (119), a posljednje godine je spomenut i Franjo Ugolini spicier iz Splita (120).

U XVIII stoljeću sretaju se 1705. Petar Rugieri (121), 1712. Antun Ragazzoni (122), a 1719. Camilo Luchi (123), ali, naravno, oni nisu jedini ljekarnici tog vremena u Hvaru. Tada su manje prodavali voštane svijeće, crkve su ih dobavljale iz Milesijeve voštarne u Splitu i Salgetti-eve u Zadru (124).

Gradski knez već spomenuti Jerolim Dona mogao se 1618. snabdijevati kod njega mirođijama, šećerom, sapunom koje je slao na poklon Mustafa agi zapovjedniku Makarske (koja je tada bila u turskoj vlasti) da bi s njim održao prijateljstvo potrebno pri okršajima koji su mogli izbiti na ovoj tursko-mletačkoj granici, a slični darovi i mita su se, usprkos neprijateljstvima u Dalmaciji i u Dubrovniku, često upućivali turskim predstavnicima za održavanje mira i dobijanje malih prousluga kojima se i Dona ponosio u svom izvještaju duždu (125).

U drugoj polovici XVI stoljeća bilo je u ljekarni i pušaka (126). Možda su ih držali nakon napada Uluz-Alije na grad zbog osiguranja od novih nasrtaja gusara.

Usprkos pomorskom prometu kojemu je otok bio izložen, zarazne bolesti ni kuga nisu na Hvaru bile česte.

Jedan stari natpis koji se nalazio na crkvi sv. Roka, Fabijana i Sebastijana spominje da je ta crkva bila sagrađena i posvećena 1484. nakon što je zarazna bolest, vjerojatno kuga, prestala (127).

Odbor za zdravstvo (*Collegetto alla sanita*) se brinuo za sprečavanje zaraza osobito u XVIII stoljeću. Njegovi članovi, a bilo ih je osam, strogo su pazili na promet stvari i putovanja putnika da nisu okuženi ili da ne dolaze iz krajeva koji su bili pod sumnjom da u njima vlada neka bolest. Taj odbor je u ime gradskog kneza izdao i svoje posvjedočenje o zdravstvenom stanju brodova koji su plovili iz Hvara na posebno tiskanom listiću s likom mletačkog lava, svetih Prospera i Stjepana zaštitnika Hvara. Na listiću je pisalo:

Noi per la Serenissima Republica di Venezia etc. Co: e Proveditor di Lesina, Isola, e sua Giurisdizione Unitamente à Proveditore degl'Oficij di Sanità.

Partono di questa Città sana per l'Iddio grazia, libera d'ogni sospetto di mal Contagioso gl'Infrascritti, alli quali dove capiteranno, se li potra dar libera, e sicura pratica.

*In quoram fidem, etc.
Lesina*

Posvjedočenje, čiju sliku ovdje objavljujem, datirano je 14. kolovoza 1747, sadrži tjelesni opis i navodi godine života zapovjednika i mornara, te teret, vino iz sela Svete Nedilje, upućen u Split. Potpisao ga je gradski knez Jerolim Semitecolo i pisar zdravstvenog ureda Ivan Antun Stalio. Na posvjedočenju je zabilježen dan dolaska u Split, a zatim je proslijeđena dozvola putovanja za Stari Grad (slika 3).

Prema pisanju dr Rafa Ferri-a 1529. podignut je lazaret na otočiću Galšniku na ulazu u luku (128). Odatle se moglo nadzirati i vršiti pregled brodova koji su stizali u grad. Današnje zgrade pregrađene u toku kasnijih stoljeća ne pokazuju jasno njegove tragove.

Godine 1519. strahovalo se u gradu od kuge (129). Od straha pred pošasti Hanibal Lucić se, kao vjerojatno i mnogi drugi, zatvorio u kuću i u dokolici prebirao po knjigama i rukopisima, pa je sredio i svoje ranije pjesme i prijevode. On piše o tome svom prijatelju Jeronimu Martinčiću u Split:

Budući me, moj poštovani Jeronime, od razlika dilovan'ja odvratio strah od segaltnje kužne nemoći, i radi njega u kući stojeći zatvoren, sam sebe, kako bolje mogah, raz'icah knjig ter pisam privraćan'jem razgovorih, i onih do pokom, koja bihu u zapušćene shrane nepomljiivo zavržena. Meu kojimi došadši mi na ruku nikolika moja davnjena od pisni našega jezika skladan'ja, i kako no jure ne moja razgledavši jih i pogrđivši, odvrgoh malo ne sva. Nu meu ine namirih se na onu bludnu knjigu, koju izvrsni pisnivač Ovidij mnogo hitro od strane Pariževe izmisli, kako prem onada Eleni poslanu, kada no ju od muža himbeno odmamivši odvede; koju ja istu knjigu iz latinske odiće svukši, u našu hrvacku nikoliko jur vrimena bih priobukal, i nikako mi se učini, da je sa svim pogr'jen'ja dostojna... (130).

Prema tome je jasno da se Lucić — koji se i u doba pučkog prevrata izrazio protiv pučana — osamio i zatvoren u kući prebirao po svojim ranijim ljubavnim stihovima, neke uništio, a neke ljubavne pjesme i prijevod Ovidijeve heroide »Pariž Eleni« sačuvao, spasivši nam tako prvi prijevod Ovidija u hrvatskoj književnosti i dvadesetak svojih ljubavnih pjesama u kojima se otkrila ljepota njegova književnog jezika, a i upliv talijanskog pjesništva na njegove pjesme, među kojima je i najljepša »Jur nijedna na svit vila«.

Iako se mora zamjeriti naobraženom gradskom sucu i članu gradskog vijeća povlačenje i skrivanje u trenutku kada je trebalo da pomogne svom zavičaju, ipak je ta bojažljivost i pjesnička sebičnost — koju je on, uostalom, pokazao i u osudi pučkog ustanka — spasila jedan od značajnih priloga našoj staroj književnosti, Lucićeve stihove, koje je objavio zatim njegov sin Antun.

Kuga je harala u Hvaru u početku 1541. g., pa je dubrovačka vlada zabranila svojim podanicima da svraćaju na taj otok (131). Prema pisanju Jerolima Machiedo kuga je u Hvaru harala 1516, 1529. i 1576. godine. (Memoria riquardante la insigne reliquia di San Prospero... , Split, 1872, str. 14, 17). Hvarski biskup Petar Moravi našao je spomen na tu bolest na starinskoj slici u crkvi sela Zračja na južnoj strani otoka Hvara, kada ju je 1629. obišao. On je u službeni spis svog pohoda prepisao s te Gospine slike stihove iz kojih se vidi da je crkva u Zračju bila sagrađena u spomen oslobođenja od kuge koja se tu nazivlje »kužina« (132):

*Po milosti one slaune/ Huarski puchie osloboien
od cusine iadne cha ou tempal bi sagraien*

Zaraze — vjerojatno pjegavac i gripa — koje su harale na otoku 1766. i 1768. već su spomenute (133).

Zdravstvu i liječenju na Hvaru bilo bi tada u prvoj polovici XVII stoljeća mnogo pridonijelo osnivanje škole u kojoj bi se učila i medicina, ali taj prijedlog generalnog providura Dalmacije 1639. mletačka vlada nije prihvatila (134).

Čistoćom se grad u oskudnom XVIII stoljeću nije isticao, osobito u ljetnim mjesecima zbog nestašice vode (135). Gradsku ložu koja je bila često puna građana i putnika, a služila za sudnicu, čistila je u prvoj polovici XVII stoljeća posebna čistačica koju je općina za to plaćala (136). Apostolski pohoditelj već spominjani A. Valier je naredio pri svom pohodu hvarskih crkava da se u njima i oko njih održava čistoća i da crkveni obredni predmeti budu čisti (137), što je onda bilo osobito važno zbog velikog posjećivanja bogomolja.

Gradska kanalizacija nije bila uređena. Nečista voda je često sa zidanog umivaonika tekla kroz rupu u zidu u vrt.

Javnih zdenaca je bilo već u XV i XVI stoljeću (138), a isticao se onaj na glavnom trgu koji je Vicko Pribojević osobito pohvalio zbog njegove veličine (139). On, doduše, ne piše da se nalazi sred trga, već pred vratima biskupske palače, ali je vjerojatno to onaj veliki na trgu. Po tome bi se

Pribojevićevu isticanju reklo da je već u XVI stoljeću bio doista prostran, a samo je njegova široka kruna izmijenjena. Starija je morala biti renesansna, jer je bio sagrađen 1520, ali je zamijenjena novom trbušasta okrugla oblika 1838. godine, možda ugledom na onu baroknu iz XVIII stoljeća, kada je bunar popravljen (140).

Neobično je velika i kruna bunara u blizini crkve sv. Duha, ona ima poligonalni gotički oblik. Na jednoj strani je krilati mletački lav sv. Marka, a nad njim godina MCCCCLXXV i grb sa inicijalima I B mletačkog namjesnika na Hvaru, Julija Bolani, otučen po nalogu vlade.

U Hvaru, kao i u ostalim dalmatinskim gradovima, boravili su i dolazili posebni majstori zidari koji su gradili zdence. Godina 1471. i 1472. spominje se graditelj zdenaca Mate sin Radoslava koji je također bio majstor u građenju zdenaca, po čemu se vidi da je taj posebni zanat prelazio sa oca na sina (141). Mate nije bio građanin već stanovnik (habitor) Hvara, pa prema tome on je možda sin onog Rada ili Radoslava koji je sagrađio zdenac u dvorištu franjevačkog samostana u Hvaru i zdenca u Pagu i u Šibeniku, odakle je bio (142).

Pored Mate spominje se u to vrijeme u gradu Hvaru i majstor Antun, također graditelj zdenaca (143).

U gradu su se održavale i javne tjelesne igre i natjecanja koja su koristila tjelesnom odgoju i zdravlju omladine, a bila su povezana i sa odbranom grada. U tu svrhu bilo je već u prvoj polovici XV stoljeća na glavnom trgu napravljeno strijeliste za vježbanje strijelaca i trkalište za trkače. Pučani su izričito tražili da taj prostor plemići ne koriste za svoje vrtove (144). Općina je za javne utrke predviđala u XVII stoljeću posebni izdatak u novcu (145).

Zimi 1712. priređene su u Hvaru svečanosti i tjelovježbe po mletačkom uzoru. Priredila ih je mletačka mornarica, ali su u njima vjerojatno sudjelovali i mornari sa Hvara (146).

U obožavanju svetaca zaštitnika od kužnih, očnih i ostalih bolesti kojima su u Hvaru podignuti oltari i sagrađene crkve vidi se bojazan i briga Hvarana za svoje zdravlje, kao i u ostalim gradovima. Bilo je razvijeno obožavanje svetaca Kuzme i Damjana, Roka i Sebastijana zaštitnika od kužnih bolesti i ono već spomenuto sv. Lucije, zaštitnice očnih bolesti, čija se svetkovina 13. prosinca slavila u Kneževoj palači (147).

Na ulazu u grad i u blizini luke, odakle bi se bolest mogla radi prometa najprije ušuljati i raširiti među građane, sagrađena je u XV—XVI stoljeću renesansno-gotička crkva sv. Sebastijana i Roka, čiji su pokrovitelji prikazani u plitkom renesansnom reljefu na nadvratniku glavnih vrata ispod gotičkog prozora. Svetkovina sv. Roka, 16. kolovoza slavila se posebno i u kneževoj palači (148).

Jednako tako, ali još ranije, štovahu se u Hvaru sveti liječnici Kuzma i Damjan, čije je štovanje bilo rašireno već u ranom srednjem vijeku uzduž Dalmacije. Njima je posvećena srednjovjekovna crkva nedaleko luke, a blizu gradskih vrata na mjestu koje bijaše izloženo kužnim boles-

tima. Zbog toga je ta crkva usprkos uobičajenom građenju u smjeru zapada i istoka okrenuta k jugu prema luci i gradskim vratima u prednjoj gradskoj ulici. Po načinu zidanja i po obliku svojih prozora koji su kasnije pregrađeni vidi se da je zidana u romaničkom slogu, pa bi se mogla datirati u XIII stoljeće. U toj crkvi postoji i velika oltarna slika sv. Kuzme i Damjana, djelo nepoznata slikara iz XVII stoljeća, dar nekog svećenika koji je na njoj naslikan u stavu pobožnog darovatelja. Nad njim su dva »sveta vrača« podno raspetog Krista između anđela koji drže palme njihova mučeništva. Jedan od svetaca drži bolesnog, vjerojatno okuženog starca, a drugi preporuča ljevicom raspetom Kristu darovatelja, a u desnici mu je kirurška hvataljka (pinceta) kao očiti znamen liječnika. Bradati i uglađeni, odjeveni u plaštove obrubljene sku-

Slika 11. — Kirurška hvataljka pinceta u ruci sv. Damjana na slici u crkvi sv. Kuzme i Damjana u Hvaru.

pocjenim krznom u muževnoj dobi kao često u svojoj ikonografiji u stavu zaštitnika i pomoćnika (149), oni ujedno prikazuju i dostojanstvo liječnika, koje je hvarska sredina kroz stoljeća cijenila, iako se na otoku još u XVI stoljeću liječilo narodnim lijekovima, a to liječenje bijaše povezano sa čarolijama (150).

- 1 Fisković C.: Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku. Zagreb 1947. —
 2 Bačić R.: O javnim građevinama i zgradama u Hvaru, Split, 1956, str. 31. — 3 Dubo-
 ković N.: Nekoliko podataka o društvenom i općem stanju u Hvaru krajem XVIII i
 početkom XIX vijeka. Arhivska građa otoka Hvara, I. Hvar 1961, str. 61. — 4 Fis-
 ković C.: Ljetnikovac Hanibala Lucića u Hvaru. Anali Histojskog instituta JAZU
 u Dubrovniku, VIII—IX, Dubrovnik, 1962, str. 205. — 5 Bučić R.: o. c. (2), str. 26, 27.
 — 6 Novak G.: Hvar kroz stoljeća. Zagreb, 1972, str. 135. — 7 MCCCCLXVIII die sep-
 tembris. ... locum ... infra Hospitale S. Mariae Nuntiate et Arsenalum ... Liber
 gratiarum 1428—1483, Histojski arhiv u Hvaru. — 8 Novak G.: o. c. (6), str. 176. —
 9 Fisković C., Kraljević M.: Doprinos povijesti vojno-pomorskog saniteta u Splitu.
 Split, 1972, str. 38. — 10 Ibidem. — 11 Sveščić računa Bratovštine sv. Gajtana. Arhiv cr-
 kovinarstva u Hvaru. Zahvaljujem župniku g. Juri Beliću koji mi je omogućio rad u
 ovom arhivu. — 12 Na njihovom grobu u crkvi franjevača. D. Domančić, Reljef Nikole
 Firentinca u Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 12, Split, 1960, str. 176 i u
 bilježnici nacrtanih grobova u arhivu franjevačkog samostana. — 13 Fisković C.: o. c.
 (4), str. 201, bilješke 88, 92, 93. — 14 Novak G.: o. c. (6), str. 136. — 15 Ljubić S.: Statuta
 et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, et civitatis et insulae Lesinae. Zagreb,
 1882—3, str. 469; Mletačka uputstva i izvještaji, sv. VII, Zagreb, 1972, str. 9, 12. —
 16 Novak G.: o. c. (6), str. 133. — 17 Fisković C.: o. c. (4), str. 201. — 18 Knjiga kršte-
 nih, I, Kaptolski arhiv, Hvar, str. 117. — 19 Ibid. str. 63. — 20 Prema nalazu D. Do-
 mančića u arhivu Bučić. — 21 Stipišić J.: Regeste pergamenae iz arhiva Bučić. Bil-
 ten Histojskog arhiva komune hvarske, 7—8, Hvar, 1965, str. 27. Igralište se zove
 i jedan položaj s livadom u Dolu na Hvaru, trg pred crkvom u Kaštel-Starom, mjesta
 gdje se zastalno igralo loptom. Odatle, vjerojatno, i naziv sela Igrane, K. Jurišić.
 Nazivi naselja Makarskog primorja, Makarska, 1970, str. 100. — 22 Opis igre koji sam
 našao u selu Dolu na Hvaru doskora ću objaviti. C. Fisković: Igra loptom u renesan-
 snoj Dalmaciji. Mogućnosti. V, br. 12, Split, 1958, str. 990. — 23 Saškorić I.: Liječnici,
 ljekarnici starog Trogira, zapisani u starim trogirskim maticama, Radovi međuna-
 rodne simpozija održanog prigodom 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru,
 Zagreb 1973, str. 84. — 24 1593. ... del mese di luglio fatto nella città di Liesena nella
 casa dell'Abitatione del signor Nicolo Leporino quondam messer Antonio ... se-
 cundo l'ordine sarà dato dall' Eccellentissimo Signor Gabriel suo fratello ... Eccelen-
 tissimo Dotor signor Gabriel suo fratello sia patrone, et herede asufruttario di tutti
 li suoi beni soprascritti in vita sua... Arhiv Bučić, Hvar. Prema prijepisu Davora
 Domančića. — 25 Ljubić Š., a prema njemu Kukuljević i ostali su smatrali
 da je Splićanin. S. Ljubić: Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia.
 Beč, 1856, str. 305. — 26 Berić D.: Hektorović prijatelj Vincenzo Vanetti. Slobodna
 Dalmacija, Split, br. 3561 od 2. VIII 1956, str. 3. — 27 Ibid. Knjiga rođenih, I, str. 66.
 Kaptolski arhiv, Hvar. — 28 Ibid. str. 213. — 29 Fisković C.: o. c. (4), str. 213. — 30 Berić
 D.: o. c. (26). — 31 Ibid. — 32 Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića. Stari pisci hr-
 vatski, VI, Zagreb, 1874, str. 178. — 33 Brascha S.: Vaggio in terra santa, Bologna, 1481. L.
 Pachel et U. Sinczenceller. — 34 Pjesme Petra Hektorovića, o. c. (32), str. XVIII. Na Ore-
 bićima sam vidio zemljane žare u kojima se u XIX stoljeću držao međ. Sudeći po nj-
 hovoj veličini, meda je onamo bilo mnogo, a sličnih žara široka otvora, ima u Dal-
 maciji mnogo, unašane su iz Južne Italije. — 35 Ibid. str. XVI. O Tvrdalju vidi:
 Fisković C.: Hektorovićev Tvrdalj. Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU,
 V, br. 2, Zagreb, 1957, str. 93; Fisković C.: Petar Hektorović i likovne umjetnosti.
 Baština starih hrvatskih pisaca, I, Split, 1971, str. 139; Račić N.: Susret s natpisima
 Petra Hektorovića. Zbornik radova o Petru Hektoroviću, Zagreb, 1970, str. 25. —
 36 Fisković C.: o. c. (4), str. 205. — 37 Pjesme Petra Hektorovića. Slobodna Dalmacija,
 XIX. — 38 Maroević F.: Sudbina groba Petra Hektorovića... o. c. (32),
 Split, XX, br. 5745 od 10 VIII 1963. — 39 Pjesme Petra Hektorovića... o. c. (32),
 str. 177. — 40 Ibid. o. c. (32), str. 71. — 41 Matijaca I. Obrana Korčule 1571—1971. Omiš,
 1971. — 42 Pjesme Petra Hektorovića... o. c. (32), str. 54. — 43 Ibid. str. 67. — 44 Me-
 du njima mnogi svećenici, redovnici pa i Ruđer Bošković Fisković C.: Petar Hekto-
 rović i likovne umjetnosti, o. c. (35), str. 176, bilješka 14; Subotić N. — Velnić J.:
 Franjevci s poluotoka Pelješca. Spomenica Gospe anđela u Orebićima, 1470—1970,
 Omiš, 1970, str. 338, 340, 343, 347, 351; Marković Ž.: Ruđer Bošković. II, Zagreb, 1969,
 str. 922. — 45 Pjesme Petra Hektorovića, o. c. (32), str. 37. — 46 Ibid. str. 14. Prema
 pričanju povjesnika Dr Ivana Ostojića, rođenog 1893. u Poveljima na Braču, na tom

otoku su stariji ljudi često vantuzama puštali krv o proljeću. Govorilo se »stavili
 su mu vantuze«. O tome i članak L. Glesingera u Medicinskoj enciklopediji, 5, Za-
 greb, 1970, str. 517. Korčulanski općinski liječnici i ljekarnici su u XVII stoljeću
 također vadili krv vantuzama i liječili zube. Gradsko plemičko vijeće zaključilo je
 u Korčuli potkraj listopada 1606. da naplaćuju liječenje prema cijenama koje su
 bile određene i u susjednom Hvaru. O tome govori slijedeći izvadak iz zapisnika
 tog Vijeća: Adi 29. ottobre 1606. Coadunate, et convocato il spetabil consilio di nobili di
 Corzola nella sala del Palazzo del Clarissimo signor conte sopra l'infra registrati m. ti et
 polize... L' andara posta per li magnifici signori Luca Baranisio, Nicolo Rosaneo
 et Andrea Ismaeli honorabili giudici della corte maggiore con assenso del Clemen-
 tissimo signor conte che fosse salariato da questa magnifica comunità non possi ha-
 ver pagamente di alcuna sorte per le visite che facessero alli amaladi tanto di que-
 sta città, quanto del borgo, ne altre cose che facessero oltre per li medicamenti cioè
 unguenti, medicine, salazzo (?), ventose, cavar denti conforme alla tariffa di Liesena,
 et occorendo di cavalcar et andar per l' isola medicar che fosse richiesto habbia et
 haver debba oltre le cose pte. lire doi al giorno, et le spese. La qual parte ballotata ri-
 mase con voti sessanta, cinque non ostante, doi in contrario... Spisi gradskih kne-
 zova Ivana Diedo i Anzola Giustinian, 1601—1606. Korčulanski arhiv, sv. 252. Histojski
 Arhiv u Zadru. Tada je u Korčuli bio općinski liječnik Ambroz Zeni iz
 Trevisa (ceruico salariato di questa magnifica comunità) koji je živeo u gradu go-
 tovo pola stoljeća i ostavio svoju kuću bratovštini Gospe utjehe (Fisković C.: Urba-
 nističko usavršavanje Korčule Kanavelićeva vremena. Zbornik otoka Korčule III,
 Korčula 1973, str. 56.). Godine 1602. spominje se u korčulanskim spisima i Ivan Bo-
 najuti, liječnik Hvara (Joane Bonagiuti ciroicho de Lesina), koji je u srpnju liječio
 nekog ranjenika. Korčulanski spisi gradskog kneza I. Duodo, sv. 248, 252. Histojski
 arhiv u Zadru. — 47 Fisković C.: Stara hortikultura Visa. Hortikultura X, br. 2, Split,
 1964, str. 23, 25, bilj. 20; Imbesi A.: Le piante medicinali caratteristiche dell'Adria-
 tico. Radovi... (o. c. 23) str. 251. — 48 Pjesme Petra Hektorovića... o. c. (32), str.
 176. — 49 Kasandrić P.: Oporuka Hanibala Lucića, Zadar, 1903, str. 13. — 50 Knjiga
 krštenih, I, str. 66. Kaptolski arhiv u Hvaru. — 51 Fisković C.: Splitska slikarska
 škola iz XIII stoljeća, Slobodna Dalmacija, Split, 31. XII 1961, 1—2. I 1962, str. 9. —
 52 Die 9 Madij 1591. Actum Phari in Apotecha magistri Antonij Barbitonsoris posita
 in platea communis... Bilježnički spisi Hvara, sv. III, str. 327. Histojski arhiv u
 Zadru. — 53 Grmek M. D.: O stručnoj naobrazbi liječnika u Hrvatskoj do početka
 XVIII stoljeća, Liječnički vjesnik, God. 90, br. 12, Zagreb 1968, str. 1227; Jerenić R.,
 Tadić J.: Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika. I, Beograd, 1938,
 str. 89; II, Beograd, 1939, str. 127. — 54 Ljubić Š.: Statuta... (o. c. 15), str. 309. —
 55 Novak G.: o. c. (6), str. 118. — 56 Ljubić Š.: Statuta... (o. c. 15), str. 324. U Hvaru
 je nađen izvorni zapisnik mletačkog kolegija liječnika 1534—1554, o kojemu je pi-
 sao M. D. Grmek u Liječničkom vjesniku, 84, br. 12, Zagreb, 1962, str. 1253. On mi
 je 1973. g. saopćio da će o tom rukopisu opširno ponovno pisati jer ga smatra važ-
 nim. — 57 1614... Aosta medico... — Računska knjžica za troškove glavne ka-
 pele i oltara stolne crkve. Arhiv obitelji Machiedo Hvar. — 58 Processi e carte atti-
 nenti alla posta di Tresgliavaz. Arhiv crkovinarstva u Hvaru, sv. VII. — 59 Sv. III,
 Processi e carte attinenti all' esazione di crediti dell' opera per conto di commoranze
 etc. Arhiv crkovinarstva u Hvaru. — 60 1645 li 22 mazzo Zara — qui di sotto sarà la
 nota delle spese fatte da me Don Andrea Bertuzzi nelli servicij di casa et per me
 bisognosi... per un paro de occhiali e la cascella — d —: 18. Vol. VII, Processi, car-
 te attinenti all' esazione de' crediti dell' opera per conto di commoranze etc. Arhiv
 crkovinarstva Hvar. — 61 Fisković C.: Nigrisove uspomene u Splitu. Tkalčićev zbor-
 nik, II, Zagreb, 1938, str. 292. Oko 1562. nosio je naočale Pero Primojević dubrovač-
 ki trgovac kao što nam veli njegov prijatelj Marin Držić. Pavlović D.: Iz književne
 i kulturne istorije Dubrovnika, str. 27. Naočale je bilo teže nabaviti u manjim mje-
 stima i u XIX stoljeću. Pomorski kapetan i brodovlasnik Petar Milašin piše svom
 sinu kapetanu Marku 3 veljače 1825 iz Orebića u Trst: »... non mi fido da scrivere
 alle Persone Pullite; perche la mia vista va declinando ogni giorno, e poi quel col-
 po di poplesia accutta di Agosto, la mia memoria non a suo segno per pagione deij
 gran disgusti sofferti... nissuna sorte d ochiali non mi possano servire, pazienza...«
 Arhivska zbirka B. Fiskovića u Orebićima. Iz toga se vidi da su se
 naočale kupovale bez liječničkog uputa. U to vrijeme prodavahu se i na saj-
 movima, npr. trgovac R. Moreti je izjavio u orebičkoj općini da je na sajmu u

Ci sono noti diversi medici che svolsero la loro attività a Hvar, fra questi ci sono autoctoni e stranieri, dalla Francia (Johannes Baptista Gallus phisicus), dall'Italia (Helius Capuanus medicus phisicus).

Fra questi si distinse il dottore in filosofia e medicina Vincenzo Vanetti oriundo dalla città adriatica di Pesaro, il quale verso la metà del sedicesimo secolo fu medico comunale stipendiato. Si riteneva che fosse da Split o da Pisa, ma nel libro dei battezzati della città di Hvar viene menzionato come testimonia non con gli attributi di »Spalatensis« o »Pisanus«, ma con quello di »Pisaurensis«, il che ci testimonia che proveniva dalla città di Pesaro, che in quei tempi conservava l'antico nome di Pisaurum. La sua riputazione viene ancor più in luce dalla sua amicizia col poeta e umanista croato Petar Hektorović, nobile di Hvar e noto scrittore che a Venezia nel 1568. pubblicò il suo poema in versi slavi »Ribanje i ribarsko prigovaranje«. Il Vanetti curò il poeta Hektorović della gotta e di altre malattie, che il poeta ricorda non citandone il nome. Il Hektorović stimava molto il Vanetti poiché medico era anche poeta.

Delle poesie del Vanetti nessuno, sia in Italia che in Jugoslavia, non ne sa nulla, ma è noto il suo sonetto dedicato ad Antun Lucić, nobile di Hvar e figlio del noto poeta croato Hanibal Lucić. Il Vanetti chiese al poeta Petar Hektorović l'opinione su questo sonetto da cui risulta che teneva il molta considerazione la sua opinione. Il Hektorović gli rispose con una lunga lettera scritta nello stile degli umanisti di quell'epoca dalla quale si vede che stimava molto il Vanetti ed i suoi versi.

Questo medico, del quale sappiamo così poco, doveva essere molto stimato in Dalmazia. Lo Hektorović gli dedicò un sonetto in lingua latina dal quale risulta che i cittadini di Hvar desideravano che restasse nella loro città, mentre quelli di Split nutrivano il desiderio che si trasferisse nella loro. Non c'è, dunque dubbio che il Vanetti si trovasse molto bene nella cerchia degli umanisti dalmati. Egli s'era sposato a Spalato e aveva un figlio ed una figlia.

Il poeta Petar Hektorović in riva al mare a Starigrad sull'isola di Hvar s'è fatto costruire una residenza fortificata munita di tutti gli impianti igienici del tempo: cisterne, lavandini al muro, gabinetti e vano per il lavaggio della biancheria, ch'era posto alla sorgente del viavio peschiero. Egli nei suoi versi ricorda la gotta, descrive il declinare della salute e l'indebolimento della forza fisica umana in vecchiaia ed anche la cura di cavare il sangue con le coppette.

Nella seconda metà del XVII secolo a Hvar s'è notare come »medicus fisicus« Giovanni Dionisio Seisensmidt di nazionalità tedesca, oriundo da Colonia e che aveva prestato servizio a Split e Dubrovnik. I cittadini erano particolarmente contenti di lui, infatti in una commendatizia del 1699 si legge »che serve dodici anni nella città di Liesena con soddisfazione, approvamento di tutti quelli ordini«. Il valore di questo medico è stato decantato dal poeta Girolamo Kavanjin nel suo poema »Bogastvo i uboštvo«. In questa lode il poeta c'informa che Seisensmidt curava anche i rappresentanti dell'autorità veneta in Dalmazia.

Il più eminente medico a Hvar è stato Giulio Bajamonti nato a Split. A Hvar era »medicus fisicus« dal 1785. al 1790. S'occupava di musica, era suonatore d'organo della Cattedrale e maestro del coro ecclesiastico, ha composto madrigali e moteti ed ancor oggi vien suonato il suo oratorio »Traslazione di San Doimo« composto per la cattedrale di Split. In Italia ha pubblicato alcuni saggi ed articoli tra questi il saggio »Il medico e la musica« in cui dimostra il bisogno della musica per il medico. Secondo il costume degli enciclopedisti della fine del XVIII secolo s'occupava di storia, filologia, agronomia, teatro, etnografia, meteorologia, chimica e filosofia, raccoglieva anche le poesie popolari slave, propagandando lo scritto in lingua croata e cercando di far pubblicare le poesie dei poeti croati della Dalmazia. È nota la sua opera »Storia della peste che regno in Dalmazia negli anni 1783—1784« pubblicata a Venezia nel 1786. Molti suoi lavori ci sono rimasti in mano-scritto tra questi »La pleuritide spuria« nel 1790. A Napoli a fatto pubblicare un opuscolo su Hvar al titolo »Lettera del signor Giulio Bajamonti sopra alcune particolarità dell'isola di Lesina« in qui ne ricorda le malattie ed i costumi.

Giulio Bajamonti era un liberale, aveva relazioni con molti liberali e studiosi dalmati ed italiani, era molto colto ed aveva uno spirito critico, ma le molto ristrette condizioni della Dalmazia del suo tempo non erano favorevoli ad una espansione culturale per cui il suo sapere enciclopedico c'è rimasto in frammenti.

I medici nati sulla isola e nella città di Hvar raramente prestavano servizio nel proprio paese natio poiché i cittadini di Hvar preferivano come medici comunali i stranieri ed anche gli Ebrei, benché glielo impedissero i visitatori papali, anziché i nativi del luogo.

Ci sono diversi medici nativi di Hvar tra questi: Mihovil Jakša che ha prestato servizio a Creta e Jakov Franjo Koludrović grazie al quale l'olio di ricino è stato adoperato come purgante.

Dal XV alla fine del XVIII sec. a Hvar oltre i medici sono ricordati anche i farmacisti che avevano le proprie farmacie nel centro della città. Molti »aromatarii« e »speciarii« erano persone ricche, tra loro Francesco Gariboldi, venuto da Milano e che prese dimora a Hvar dove come anche a isola di Vis, che allora apparteneva al comune di Hvar, possedeva case e ville. Il che ci dice che sapeva il fatto suo come tanti altri medici e farmacisti italiani a Hvar, benché i proventi non dovevano essere grandi, poiché a Hvar non c'erano molte malattie, nè si menzionano che rare volte malattie contagiose o pesti benché il porto fosse molto attivo e si trovasse in posizione molto esposta.

Tutto ciò ci conferma che tra il XV ed il XVIII sec. su quest'isola l'organizzazione del servizio sanitario era buona.